

TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN STAGFLASYON VE SLAMPFLASYONUN MAKRO EKONOMİK ETKİLERİNİN İNCELENMESİ (1996- 2022)

SARA ONUR¹

ÖZET

Yaşanan büyük ekonomik krizlerden olan petrol krizleri (1974- 75) ile başlayan stagflasyon ve slampflasyon olgularının incelenmesi, 2020 pandemisinin özellikle ekonominin arz cephesinde meydana getirdiği ani düşüşle, hız kazanmıştır. Çalışmanın iki amacı mevcuttur. İlki teorik açıdan, ekonomi bilimi literatürüne göre, stagflasyon ve slampflasyon olgularının farkını nitel olarak belirlemektir. İkincisi de ekonometrik uygulama ile Türkiye ekonomisinde stagflasyon ve slampflasyon olgularının mevcut olup- olmadığını, mevcut ise kronolojik olarak hangi tarihler arasında olduğunu incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın nicel analiz bölümü Türkiye ekonomisinin 1996 ile 2022 yılları arasındaki 27 gözlem yılına ait tarım, sanayi ve hizmetler sektörünün büyüme ve enflasyon oranlarının karşılaştırılması ve stagflasyon ile slampflasyon kavramlarının hangi yıllarda somutlaştığına dair ilk sonuçları elde etmeye yöneliktir. Çalışmanın evIEWS paket programı yardımıyla gerçekleştirilen ekonometrik analiz bölümünde, sadece sektörel büyüme ve enflasyon oranları değil, ayrıca emisyon, M₂ para arzı, yurt içi krediler ve GSYİH gibi değişkenlerle genişletilmektedir. Çalışmanın Türkiye ekonomisi için yapılan sayısal analiz bulgularına göre, toplam sekiz yılda stagflasyon, toplam üç yılda da slampflasyon gerçekleşmektedir. Stagflasyonun para arzını, sanayi üretimini ve GSYİH'yi azalttığı, slampflasyonun para arzını arttırırken, sanayi üretiminde daha az etkili olduğu ve GSYİH'yi arttırdığı görülmektedir. Her ikisinin hizmetler sektörü üzerindeki etkisinin aynı yön ve aynı oranda olduğu gözlemlenmektedir.

Anahtar Kavramlar: Stagflasyon, Slampflasyon, Krizler, Enflasyon, Çöküş

EXAMINING THE MACROECONOMIC EFFECTS OF STAGFLATION AND SLUMPFLATION FOR TURKEY ECONOMY (1996- 2022)

ABSTRACT

The examination of stagflation and slumplatin phenomena, which began with the oil crises (1974- 75), one of the major economic crises, has gained momentum due to the sudden decline in the supply side of the economy caused by the 2020 pandemic. The study has two main objectives. The first is to qualitatively determine the difference between stagflation and slumplatin phenomena in the Turkish economy through econometric applications, and if present, to identify the chronological periods during which they occurred. The quantitative analysis section of the study focuses on obtaining preliminary results regarding the inflation and the growth rates in the agriculture, industry, and services sectors of the Turkish economy from 1996 to 2022, and identifying the years in which stagflation and slumplatin materialized. In the econometric analysis section, conducted with the help of the E- Views software package, the study extends beyond sectoral growth and inflation rates to include variables such as emissions, M₂ maney supply, domestic credits, and GDP. According to the numerical analysis findings fort he Turkish economy, stagflation occurs in a total of eight years, while slumplatin accours in a total of three years. It is observed that stagflation decreases Money supply, industrial prduction, and GDP, whereas slumplatin increases Money supply, is less effective on industrial production, and increases GDP. Both phenomena have the same direction and magnitude of impact on the services sector..

Keywords: Stagflation, Slumpflation, Crises, Inflation, Stagnation, Slump

JEL Classification Codes: E, E30, E37

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Kırıkkale, Türkiye, sara_onur@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0003-1396-2455>.

1. Giriş

2020 yılının ilk çeyreğinde tüm dünyada pandemi ile başlayan küresel kriz, özellikle mal, para, istihdam ve ödünç verilebilir fon arz ve talep piyasalarında yüksek oranlı değişimlere neden olmuştur. Ülkemizde resmi olarak 16 Mart 2020 tarihinde ve iki haftalık bir süre ile ilan edilen² pandeminin, altı ay daha uzatılması ile toplam arzda, reel sektör üretiminde çok ciddi bir azalma meydana getirmiştir. Ayrıca pandemi döneminde beklenmedik biçimde, sağlık, temizlik, hizmet, gıda ve internet sağlayıcıların hizmetlerine olan sektörel talebin artmasına karşılık, bu ürünlerin fiyatlarında ani artışlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca, ekonomide dolaylı olarak itici güç ve türev üretim sağlayan, doğrudan sanayi sektöründe etkinlik ve verimlilik artışını destekleyen inşaat sektöründeki üretimin, ani daralması tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çok ciddi oranda ve ardışık etkilerde bulunmuştur.

Pandemi ile oluşan doğrudan ve dolaylı üretimdeki daralmaya eşlik eden fiyatlardaki artış, gerçekte 20 Şubat 2014' de başlayan fakat Şubat 2022' de şiddetlenen Rusya-Ukrayna savaşı ile ülkemizin özellikle tarımsal ürün ithalatında gecikmeye ve böylece tarım ürünleri piyasasında da fiyatların yükselmesine yol açmıştır (Harunoğulları, Ayhan, 2023: 528). Ayrıca, ekonominin sadece arz cephesinde değil, talep cephesinde de büyük ölçekli değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Bu değişikliklerin en önemlisi olarak resmi olarak 2011' de başlayan ve yaklaşık on yıl boyunca devam eden göçmenlerin kabulünün nüfus artış hızına etkileri sayılabilmektedir (Külahlıoğlu, 2021: 2279). Ekonominin talep cephesindeki ciddi orandaki artış, talep kaynaklı fiyat artışlarına yol açarken, istihdam sektöründe de %11,7 gibi ciddi bir işsizliğin meydana gelmesi ile, başlangıç etkisi olarak ve ekonominin arz cephesinde olumsuz etki olarak kabul edilmektedir (Külahlıoğlu, 2021: 2279). Türkiye ekonomisinin arz cephesinde meydana gelen nihai ve ciddi olay, hiç şüphesiz tarımsal üretimimizin yaklaşık %20' sini elinde bulunduran 11 ilimizde 2023 yılında yaşanan ve maddi- manevi büyük yıkıma neden olan “*asrın felaketi*” depremlerdir.³ Böylece 2020 yılı itibariyle başlayan karantina, savaş, göçmenlerin varlığı ve deprem gibi dört büyük olay Türkiye ekonomisinde arzı daraltırken, talebin artışını ve tarım ile sanayi ürünlerinin fiyatlarında yüksek oranlı artışları ortaya çıkarmıştır.

Çalışmanın temel amacı, ilk defa karşılaşıldığı yıllar olan 1974-75 arz şokuyla meydana gelen *stagflasyon* olgusu ile özellikle ülkemizdeki yaşanan pandemi, Rusya- Ukrayna Savaşı, göçmenler ve deprem gibi aynı anda hem arzı hem talebi

² <http://www.korgun.gov.tr/icisleri-bakanligi-coronavirus-tedbirleri-konulu-ek-genelge>,
<https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-koronavirus-tedbirleri-konulu-ek-genelge>

³ <https://www.hmb.gov.tr/haberler/asrin-felaketi-olarak-nitelendirilen-kahramanmaras-merkezli-11-ilimizi-etkileyen-deprem-felaketi-nedeniyle-gelir-idaresi-baskanliginin-attigi-adimler>

etkileyen olayların ortaya çıkardığı *slampflasyon* olgusu arasındaki farkı inceleyerek, bu iki olgunun fiilen makro ekonomide meydana getirdiği etkileri araştırmaktır. Çalışmanın diğer amaçlarından ilki, stagflasyon ve *slampflasyon* olguları arasındaki farkı, literatür ve dünyanın fiili olayları incelenerek belirlenebilmesidir. Çalışmanın ikinci amacı, ülkemiz kronolojisinde bu iki olgunun fiilen olaya dönüşüp-dönüşmediğinin belirlenmesidir. Çalışmanın üçüncü amacı, özellikle ülkemiz kronolojisi dikkate alındığında stagflasyon ve *slampflasyon* yıllarının belirlenerek, söz konusu bu iki olgunun olaya dönüşmesi ve nihai anlamda makro ekonomik etkilerinin araştırılmasıdır.

Çalışmanın ana varsayımı, ekonomi bilimi literatüründe 1974-75 petrol krizlerinin incelenmesi sırasında akademik camiada aynı anlamda kullanılırken, günümüz literatürü açısından stagflasyon ve *slampflasyon*un birbirinden farklı olduğunun kabul edilmesine dayanmaktadır. Diğer varsayımlardan ilkinde göre, stagflasyonun *slampflasyon*a göre daha dar kapsamlı, sadece ekonominin arz cephesini, *slampflasyon*un ise çok daha geniş kapsamlı, ekonominin hem arz hem talep cephesini etkilemektedir. İkinci varsayımına göre, kronolojide yıllar stagflasyonun görüldüğü veya *slampflasyon*un görüldüğü yıllar olarak ayrıştırılabilmektedir. Çalışmanın üçüncü varsayımı, çalışmanın makale olması ve sayfa sınırlaması nedeniyle sektörel analiz dar kapsamlı olarak ele alınmaktadır. Çalışmanın dördüncü varsayımı, yazım sınırlamaları dolayısıyla stagflasyon ve *slampflasyon*un istihdam üzerindeki etkileri ihmal edilmektedir. Çalışmanın beşinci varsayımı, ekonominin *arz cephesinin*, üç sektör büyümesi, tarım sanayi ve hizmetlerdeki büyüme oranlarının belirlenmesidir. Çalışmanın altıncı varsayımı, ekonominin *talep cephesinin* göstergesi olarak emisyon, para arzı ve yurt içi kredi alınmaktadır.

Çalışmanın önemi özellikle ülkemiz açısından 2020 yılı sonrası yaşanan makro ekonomik dengelerdeki kontrol edilemeyen *slampflasyon* gidişatının nedenlerini ve çözümlerini araştırmaya dayanmaktadır.

Çalışmanın yeniliği, özellikle stagflasyon ve *slampflasyon* kelimelerinin farklılığını dikkate alarak, söz konusu iki ekonomik olgunun varlıklarının, farklarının tablosal ve kronolojik analizlerle tespit edilmesi ve verilerin ekonometrik analizle oransal olarak somutlaştırılmaya çalışılmasıdır.

Literatürde, 1974- 75 yıllarında yaşanan petrol krizlerinin etkisini açıklayan bazı teorisyenlerin, olgunun açıklanmasında stagflasyon yerine *slampflasyon* kavramını kullanması literatürde uzun bir süre isimlendirme karmaşasına yol açmıştır. İktisatta yöntem açısından incelendiğinde, literatürdeki isimlendirme karmaşasının (petrol krizlerinin sonucu stagflasyon mu? *slampflasyon* mu? tarzında soruları ortaya çıkarması), yıllar geçtikçe, meydana gelen yeni bir ekonomik sorunun (*slampflasyon*un) isimlendirilmesinde arayışa ihtiyaç duyurmamıştır. Bir başka

deyişle, slamflasyonun, ekonomik bir sorunun isminin, var olmadan önce-gözlemlenmeden, yaşanmadan önce, konulmasına karşılık, yaklaşık elli yıl sonra tezahür etmesi iktisat yöntemi açısından, iktisat dilinin zenginliği ile birlikte, iktisatçılardaki *öngörü yeteneğinin büyüleyici gücü* olarak yorumlanabilmektedir.

Çalışma üç farklı metotla gerçekleştirilmiştir. Başlangıçta literatürden kavramsal ve tarihsel gelişime dayalı bilgiler edinilmektedir. İkinci kısımda, öncelikle Türkiye Ekonomisi' ne ait, 1996 ile 2022 arası veri yıllarına ait tarım, sanayi ve hizmetler sektörü büyüme oranları, emisyon, GSYİH, M₂ para arzı olarak veriler tablo analizleri ile incelenmektedir. Üçüncü kısımda, ekonometrik analiz yapılarak, özellikle beklenen hatta umulan birim kök testlerinin varlığı (verilerin durağan olmaması konjonktürel bir değişimi göstermesi açısından arzu edilen bir sonuçtur), Johansen eşbütünleşme testlerini zorunlu kılmasının ötesinde, çalışmanın iki sorunsalının tespitinde kullanılacak ikili değişkenleri göstermesi açısından önemli sonuç sağlaması ve gecikmeli değerlere sahip Granger nedensellik testleri (değişkenler arası neden sonuç ilişkisini göstermesi açısından faydalı olan) gerçekleştirilmiştir. Johansen eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testleri sonucu sektörler arası (tarım, sanayi, hizmetler) ve emisyon, GSYH ve M₂para arzı değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisi, stagflasyon ve slampflasyonu varlığını tek tek ve ikili olarak tespit etmek ve ekonomi üzerindeki etkilerini oransal olarak belirlemek için ekonometrik modeller kurulmuştur. Çalışmada kullanılan ekonometrik paket program E-Views' dur.

Çalışmanın karşılaştığı en büyük kısıt, stagflasyon ve slampflasyonun karşılaştırılmalı analizine yönelik literatürden emsal alınamamasıdır. Yapılan çalışmalar daha çok teorik, kavramsal düzeyde olup, fenomenlerin olay bazında ve spesifik olarak incelenmemesi söz konusudur. Ayrıca bireysel olarak, tek tek kavramları esas alan ve bu doğrultuda ekonometrik analiz içeren çalışmaya rastlanmamasıdır. Bu doğrultuda çalışmanın bulguları sadece kendi içinde bilimsel olarak yorumlanmaya çalışılmış, bulguları destekleyecek veya reddedecek, çalışmayı genişletecek alternatif başka çalışmalara ulaşılamamıştır. (Çalışmanın, tek kişilik duvar tenisi modunda olduğunu kabul etmek gerekmektedir.) Çalışmanın sayfa sayısını arttırmamak adına gerçekleştirilemeyen ama ilerleyen zamanlarda sadece Türkiye ekonomisi için değil, gelişmiş hatta gelişmekte olan bazı ülkelerin alınmasıyla uluslar arası boyuta taşınması da literatür zenginliği açısından uygun ve faydalı olacaktır.

1.1. Enflasyon: Sosyo- Ekonomik ve Politik Faktörlerle Etkileşiminden Doğan Türleri

Jean Bodin'in keşfinden sonra ekonomistlerin göz bebeği olan enflasyon, bilinen en basit tarifıyla *fiyatlar genel düzeyindeki, anlamlı ve sürekli artış* anlamına gelen enflasyon arz (petrol fiyatlarındaki artışın maliyet artışına neden olması gibi

doğrudan arzın fiyatını etkileyecek ani gelişmelerin olması ile ortaya çıkan), talep (tüketici- işçi gelirlerinin verimliliklerinden daha fazla artması nedeni ile ortaya çıkan), parasal (para arzının büyümeyi, üretim ve ticareti geride bırakacak kadar büyümesi ile ortaya çıkan) (Yue, 1975: 161), yapısal (ülkenin teknolojik açıdan geri kalmışlığından dolayı verimlilik artışlarının olmadığı bir üretim yapısına sahip olması gibi) ve ithal edilmiş enflasyon (ülkenin dışı açık politikalar uygulaması sonucu kırılğan bir yapıya sahip olduğu için uluslararası para ve reel piyasalarda meydana gelen krizlerden olması gerektiğinden daha fazla etkilenmesi gibi) olarak nedenlerine- kaynağına göre, ılımlı (%3-4), sürünen (%5-6), yüksek (iki haneli), dört nala (%100' ü aşan) ve hiper enflasyon (%200' ü aşan) gibi oranına göre, açık ve gizli gibi görünebilir olup- olmamasına göre de sınıflandırılmaktadır (Boguszewski, Radzai, 1990: 49). Açık ve gizli gibi görünebilir olup- olmamasına göre sınıflandırılan enflasyon türü, piyasanın örgütlenme ve işleyişine göre anlaşılır, görünür olmaktadır. Doğal olarak ve basitçe kayıt dışı ekonominin yoğun olduğu ülkelerdeki enflasyon türünün, gizli enflasyon olduğu söylenebilmektedir (Boguszewski, Radzai, 1990: 49). Senyoraj enflasyonu (devletin piyasadaki üretimden daha fazla para basması sonucu paranın satın alma gücü kaybı), stagflasyon (durgunluk ve enflasyonun birlikte yaşanması), slampflasyon (çöküş ve enflasyonun birlikte yaşanması) ve barbar/vahşi enflasyon (barbaric/ brutal inflation) gibi sosyo- ekonomik ve politik diğer faktörlerle birleşiminden zincirleme etki ile doğan etkilerine göre sınıflandırılmaktadır. Özellikle son grup enflasyon, kolayca üstesinden gelinemeyen, etkileri uzun vadeli hatta kronik olan ve sosyo- ekonomik ve politik sistemin varlığını tehdit eden enflasyon türleridir (Heinsohn, Steiger, 1997: 7).

Senyoraj, stagflasyon, slampflasyon ve barbar enflasyonu olarak sınıflandırılabilen enflasyonun zincirleme etkili diğer faktörlerle birleşiminden doğan türlerinden senyoraj enflasyonu, devletin gayri safi yurt içi hasılasından daha fazla para basmasıyla, ülke parasının reel satın alma gücünün düşmesiyle ortaya çıkan enflasyon türüdür. "*Geld Theorie und Konjunktur Theorie*" (1929) isimli eserinde geçen ve Frederic Von Hayek' in isim babası olduğu stagflasyon ekonominin arz cephesindeki örneğin maliyet artışları nedeniyle meydana gelen durgunluğun anlamlı ve yükselen fiyatlarla bir arada görüldüğü durumdur (Birner, 2021: 2). Çöküş enflasyonu olan slampflasyon muhtemelen en tehlikeli ve en başa çıkılması zor enflasyon türüdür. Yalnız buradaki çöküşün ülkenin çöküşü gibi sosyopolitik anlamda değil, başlangıç olarak *ekonominin üretim cephesinde* (GSMH, GSYİH vs.) meydana gelen ani ve kontrolü çok zor olan azalma olup, bu durma yüksek oranlı enflasyonun da eşlik etmesidir (Boguszewski, Radzai, 1990: 65).

Bazı teorisyenler stagflasyon ve slampflasyonu eş anlamlı olarak kullanmıştır. Hatta isimlendirmenin önemli olmadığını dahi belirtmektedir. Örneğin Freymond çalışmasında, finansal ve ekonomik analistlerin bir durgunluk dönemine girip

girilmediği konusunda farklı görüşlere sahip olduğunu, mevcut krizin enflasyon, stagflasyon, slampflasyon, resesyon veya depresyon isimlendirmelerinin önemli olmadığını, asıl önemli olan noktanın kıtaları, ülkeleri, sosyal grupları, ekonomik sektörleri, piyasaları ve insanları daha önce görülmedik oranda olumsuz etkilemesidir (Freymond, 1975: 214). Triffin, ikinci dünya savaşı sonrası kesintisiz devam eden reel gayri safi milli hasıla büyümesinin 1970'lerin krizleri ile tersine dönmelerini, enflasyondan resesyona veya depresyona giden zamansal ve nedensel sıralamanın stagflasyon, slampflasyon veya depflasyondan (depresyonla enflasyonun yan yana görülmesi) ziyade gerçek bir "istila" olarak nitelendirmektedir (Triffin, 1975: 326). Weintraub çalışmasında gelişmiş analitik yöntemlere, üst düzey matematiğe, bilgisayarlara ve veri yığınlarına rağmen aynı anda yüksek enflasyon ve yüksek işsizlikte alışılmadık yaşanan başarısızlığa karşın stagflasyon, slampflasyon ve hatta inflamp (depresyonla birlikte enflasyon) gibi yeni isimler icat edilmek zorunda kaldığını ifade etmektedir (Weintraub, 1975: 3). Hawkins ve Chase de çalışmalarında stagflasyon ve slampflasyonu eş anlamlı, ekonomilerin resesyon yaşanırken fiyatların artması olarak kullanmaktadır (Hawkins, 1975: 20). (Chase, 1976: 43). Weintraub çalışmasında, stagflasyonla slampflasyonu eş anlamlı kullanarak, maliyet artışlarından kaynaklanan sorunda para politikasının çözüm olamayacağını, bilakis bu sorunda sadece stagflasyon ve slampflasyonun meydana geleceğini belirtmektedir (Weintraub, 1978: 746).

Literatürde 1936 yılında Keynes' in Genel Teori' si ile tahtından indirdiği Klasik İktisat, 1970' li yıllarda yıldızı Avusturya Ekolü' nün kurucusu sayılan Frederic Von Hayek' le ve onun isimlendirmesi olan stagflasyonla (1929) yeniden parlamıştır. 1970 ve 1990 yılları arası süreçte özellikle gönülsüz işsizliğin arttığı, gelir seviyesinin düştüğü ve arz kaynaklı üretim noksanlıkları sonucu "*stagflasyonla veya slampflasyonla*" ülke ekonomileri büyük darbe almıştır (Sen, 1993; 1649). Artan sabit ücret ya da sabit fiyat olarak ifade edilen Ratchet etkisi, sendikaların etkili olduğu tek bir oligopol değil, kar amacı güden tüm oligopol türleri açısından da geçerli olup, artan fiyatlar, düşük üretim ve istihdam seviyeleri stagflasyon ve slampflasyonda görülmektedir (Sen, 1993; 1651). Frank stagflasyonla slampflasyonu aynı kabul ederek, 1970'lerin ekonomik krizinin yatırım ve büyümedeki durgunluk sonucunda artan tekelci bir ekonomide stagflasyona veya slampflasyona dönüşen işsizlik ve enflasyon ile sanayi firmalarının ve bazı finansal kurumların toptan iflas etmesiyle kendini gösterdiğini ifade etmektedir (Frank, 1981/1982: 28). Frank, daha önceki çalışmasında da 1974 krizini stagflasyonla, 1975 krizini slampflasyonla ifade ederek, bu ikisinin iflas (bankruptcy) olduğunu ve bu uluslararası ekonomik koordinasyondaki başarısızlığın batılı sanayi güçlerinin liderleri arasında Fransa, Porto Riko, Londra, Bonn ve Tokyo' da düzenlenen periyodik zirvelerde açıklanmaya çalışıldığını belirtmektedir (Frank, 1980: 8).

Günümüzde özellikle 2020 küresel covid karantinasının ardından tüm ülke ekonomilerinde görülen yüksek oranlı enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkide stagflasyon ve slampflasyon ayrımı söz konusu olmaya başlamaktadır. Bu noktada kontrol değişkeninin *ekonomik büyüme* olarak alınması uygundur (Boguszewski, Radzai, 1990: 49). Stagflasyonda da ülke ekonomisinin üretim cephesinde ani bir azalma olmasına rağmen, sorun arzın artırılması ile çözümlenebilmektedir. Fakat slampflasyonda sorunun ciddiyeti, olgunun kontrolünün çok zor ve tehditkâr olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü, slampflasyon, stagflasyon gibi ekonominin sadece *arz cephesinin* sarsılmasından öte, aynı anda sosyopolitik faktörlerin de etkileşimi ile ekonominin *talep cephesinin* sarsılmasına yol açmaktadır. Bu noktada da talep cephesindeki değişim için kontrol değişkeninin *tüketici fiyat endekslerinin* alınması uygun görülmektedir.

1.2. Stagflasyon ve Slampflasyon: Tarihsel Gelişimi ve Literatür İncelemesi

1960 yılında Bağday konferansında ABD ve Hollanda petrol şirketlerinin baskılarına karşı çıkmak için İran, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Irak, Libya, Kuveyt, Cezayir (7 Arap Ülkesi), Ekvator, Endonezya, Nijerya, Angola ve Venezuela tarafından kurulan OAPEC (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği'nin), Suriye ve Mısır'ın organize olup, İsrail'e saldırdığı, Arap-İsrail savaşlarından biri olan Yom Kippur savaşından sonra ABD'nin İsrail ordusuna destek vermesine karşılık ilan ettiği petrol ambargosu sonucu azalan üretime karşılık, petrol fiyatlarının 1973 yılı ortalarında ani artışı tüm dünya ekonomilerini etkileyen stagflasyona yol açmıştır. Suudi Arabistan ve ABD arasındaki muğlak çekişmenin sonucu olarak, Suudi Arabistan'ın öncülük ettiği OPEC ülkeleri petrol üretimini arttırırken, 1974 yılının ortalarında ikinci kez fiyatını da yükseltmiştir (Yergin, 2003: 542). Arjantin, Venezuela, Ekvator, Bolivya, Kolombiya, Trinidad ve Tobago gibi Güney Amerika ülkeleri ise, paradoksal bir duruma maruz kalarak, oluşumuna destek verdikleri stagflasyondan ciddi olarak yara almış, yeni rezerv bulma ve geliştirme harcamalarını azaltmak zorunda kaldığı için petrol üretimlerini azaltmak zorunda kalmıştır. Stagflasyon öncelikle, Latin Amerika ülkelerinin ürettiği bakır, kalay, kurşun, çinko, demir cevheri, şeker ve kahve gibi birincil ürünlere karşılık, gelişmiş ülkelerden ithal ettiği malların belirgin bir şekilde ve daha yüksek fiyat artışı ile Latin Amerika ülkelerini etkilemiştir. Latin Amerika ülkelerinin yaşadığı bu krizle, ticaret faydaları güçlü bir şekilde, Venezuela gibi ülkelerin cari hesaplarında bir fazlalık olarak, petrol üreten diğer ülkelere kaymasına yol açmıştır (Street, 1977: 26). Frank, 1930'lar ve 1940'larda büyük ölçüde kapalı ulusal ekonomilerinde olduğu gibi, genişleyici ya da daraltıcı istikrar politikasını uygulamak için güçlü bir devlete dayanan Keynesçiliğin, 1970'lerde yabancı emperyalist kazançlarla yurt içi Keynesçi genişlemeyi finanse etmekte Amerikan emperyal yeteneklerinin azalmasıyla, Amerikan hegemonyasının düşüşü ile 1970'lerin krizlerinin görünür hale geldiğini ve böylece kürenin daha açık ulusal ekonomilere, yani sermayenin ve ekonominin sözde

uluslararasılaşmasına tanık olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu uluslararasılaşmanın herhangi bir ulusal ekonominin veya devletin para ve maliye politikalarını diğer ulusal ekonomilere veya bir bütün olarak dünya ekonomisine empoze etme yeteneğinin azalmasına -1950 Marshall planı ve 1960'lardaki başarısız Vietnam savaşı için basılan Amerikan dolarının devalüe olması nedenleriyle- karşılık OPEC üçüncü dünya ülkelerinin verdiği cevabı (ekonomik krizler) eşlik etmektedir (Frank, 1981/1982: 19).

1960'larda başlayan petroldeki karışıklıklar, 1970'lerde iki büyük maliyet artışı- arz kaynaklı ekonomik krize yol açmıştır. Bu ekonomik krizler, literatürde başlarda çok keskin çizgilerle ayrıştırılamayan stagflasyon- slampflasyon ayrıştırmasına ve son derece sert eleştirilere sahip Keynesçiler-Klasik İktisatçılar rekabetine yol açmıştır. Klasik İktisat' a ait Klasik Dikotominin geçerliliğini ortadan kaldıran, parasal ekonomi ve reel ekonomi arasında sadece köprü olmayan paranın bizzat kendi değerinin olması, paranın değerinin bazen yabancı paralar karşısında yükselip (revalüasyon), bazen de reel satın alma gücünün düşmesi (enflasyon) gibi değişim göstermesi, dar anlamda parasal dünyanın dengesini bozabilmektedir. Ayrıca geniş anlamda parasal dünyanın dengesi yanında, reel ekonominin dengesi de arz şokları, talep noksanlıkları ve reel sektördeki üretim darboğazları ile bozulmaktadır. Literatürde parasal dünya – reel dünya ilişkisinin enflasyon- işsizlik olarak Phillips Eğrisi ile somutlaşması yerine, 1970'lerin son çeyreğinde, Avusturya Ekolü' nün kurucusu sayılan Frederic Von Hayek' in isimlendirilmesi olan stagflasyon da ayrı bir bakış açısı kazanmıştır. Bazı teorisyenler işsizlik oranının- fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi ve gayri safi yurt içi hasılanın- büyüme oranlarının hızla düşmesini stagflasyon ve slamflasyon olarak isimlendirilmektedir (Sen, 1993; 1649).Minsky ve Ferri, stagflasyonu, 1960'ların ortalarından bu yana ekonomilerdeki etkileyici olmayan büyümeyle, işgücü ve çıktı piyasalarının davranışlarının tam istihdama daha yakın bir yaklaşım elde etmeyi veya sosyal piyasa tutarsızlığını önlemeyi amaçlayan hükümet müdahaleleri sisteminin sonucu olarak ortaya çıktığını açıklamaktadır. Dolayısıyla stagflasyon hem piyasaların yapısında ve performansında hem de makro süreçlerin davranışında köklere sahiptir (Minsky, Ferri, 1984: 489). Frank' e göre stagflasyonu oluşturan tekelci sermayenin, tekelci kar itışı enflasyon teorisi, enflasyonun bariz bir şekilde hızlanması ve özellikle tam olarak yavaş veya negatif büyüme ve kar durgunluğu veya düşüş zamanlarında özel ve kamu tekelleştirilmiş endüstrilerin fiyat artışlarıdır (Frank, 1981/1982: 19). Frank, başka bir çalışmasında staglasyon ve slampflasyonun bir arada olmasının iflas olduğunu ve bu iflasın nedeninin de Keynesçi ekonomi ve politika başarısızlığının bir sonucu olarak ulusal düzeyde rekabetin yok olarak, tekelci sermayenin ortaya çıkması olduğunu belirtmekte ve krizin uluslar arası düzeyde tek bir ulusal devlet (Amerikan gücünün gerilemesinden bu yana) spekülatif, özel bankacılık Avro para piyasası veya milliyetçi devlet ekonomi politikalarının işe yaramayacağını açıklamaktadır (Frank, 1980: 8). Hermens de benzer şekilde 1970'li yıllardaki iki

krizin sonucunda stagflasyonun ve onun da slampflasyonu ortaya çıktığını iddia etmektedir (Hermens, 1983: 330). Minsky ve Ferri' ye göre stagflasyonun ortaya çıkmasında en büyük faktör kurumsal faktörlerdir: bunlar pazar gücüne sahip firmalar, büyük emek örgütleri, parasal ve mali önlemlerle toplam karların, fiyatların ve böylece fiyat- istihdam kombinasyonunun aşağıya doğru eğilimini rijit olarak sınırlandıran müdahaleci hükümetler, aralıklı olarak krizin eşiğine gelmiş gibi görünen mali sistemler ve sistem çapında herhangi bir mali felaketin tam olarak gerçekleşmesini kısmen ve geçici etkili politikalarla engelleyen müdahaleci merkez bankası müdahaleleri olarak beş türdür (Minsky, Ferri, 1984: 489).

Rima çalışmasında Weintraub bakış açısında ücretlerin yükünü orantılı olarak yansıtan, ortalama parasal ücret oranında bir artışın, toplam talep eğrisinde artış meydana getirmesini stagflasyon, ortalama ücretlerdeki bir artışın istihdamın daha küçük hacminin daha yüksek genel fiyat düzeyiyle ilişkili olmasını slampflasyon olarak tanımlamaktadır (Rima, 1984: 547). Weintraub çalışmasında Birleşik Krallıkta slampflasyonun özellikle parasal ücret artışlarında, fahiş faiz oranları ve düşük üretkenlik kazançlarında etkili olduğunu belirtmektedir (Weintraub, 1978: 751). Rima çalışmasında stagflasyon ve slampflasyonda mevcut olan Keynesyen gayri iradi işsizliği açıklamaktadır. O, emek arz eğrisinin yeniden spesifikasyonu, stagflasyona veya slampflasyona eşlik eden işsizliğin keynesyen gayri iradi işsizlik olduğunu açıklamaktadır (Rima, 1984: 541). Rima çalışmasını stagflasyon veya durgun enflasyonla işsizliği, mal fiyatlarının artmasıyla reel ücret düşüşünün bir sonucu olarak, işgücü arzının piyasa dışı faaliyetlerine yeniden tahsis edilmesini ifade eden neo klasik yoruma bir alternatif olarak sunmaktadır. O' na göre, reel ücretler, malların fiyatları yükseldiğinde düşmekte ve düşen reel ücretler işçilerin daha az emek teklif etmesini teşvik etmek yerine, ilgili emek arz eğrisinin enflasyonun reel ücret etkisinin zorunlu olarak pozitif olduğunu ima etmektedir. İş fırsatlarında bir artış meydana gelmezse, mevcut işsizlik Keynesyen gayri iradi işsizlik olmaktadır (Rima, 1984: 549). Minsky ve Ferri stagflasyonu, dikey ekseninde fiyatlar, yatay ekseninde istihdam varken, sol yukardan sağ aşağıya doğru çizilen toplam arz eğrisinin, fiyatlardaki yükselme ve istihdamdaki azalmaya karşılık değişimi olarak grafikletirmektedir (Minsky, Ferri, 1984: 497). Minsky ve Ferri, işsizliğin enflasyonu kontrol etmediğini ancak, toplam kar kısıtlanması karşısında enflasyonun bir sonucu olarak doğduğunu ifade etmektedir. Modellerinde yatırımı arttırabilecek para politikaları veya açığı genişletecek maliye politikasının, fiyatlardaki artışın piyasa sürecinin dinamiklerine uyduğu bir serbest düşüş döneminde fiyatlardaki hızlanan artışı arttırmayacağını ifade etmektedirler. Toplam kar kısıtlanması yeterince gevşetilirse, daha yüksek istihdamlar değişmeyen yükselen fiyatlarla ilişkilendirilecektir. Patlayıcı- hızlandırıcı çarpan ilişkisi, ekonominin tutarsız bir duruma doğru göçünün bir temsilidir: tabanlar, tavanlar, tutarsızlığa geçişin oluşmasını engellemektedir. Genel olarak ekonomi kadar karmaşık herhangi bir sistem, kendi iç işleyişi nedeniyle tutarsız durumlara yönelmektedir. Kurumsal

yapılar, otomatik dengeleyiciler, alışlagelmiş kullanımlar ve politika manevraları tarafından dayatılan tabanlar ve tavanlar, kontrolden çıkmış serbest piyasa değerlerinin yerine bir kısıtlamanın değerini koyarak içsel tutarsızlığa yönelik itişçi geçersiz kılacaktır. Bu tür bir analizin ana çıkarımı uygun kurumsal düzenlemelerin ve politika müdahalelerinin piyasa ekonomisinin periyodik olarak yozlaşarak tutarsızlığa dönüşmesini önlemek için gerekli olduğudur (Minsky, Ferri, 1984: 498).

Stagflasyon, temel olarak ekonomide, insan ve doğal kaynaklar arasındaki etkili ekolojik uyumun bozulması (Street, 1977: 25), ekonomik faktörlerdeki özellikle üretim maliyetleri açısından beklenmeyen ve yüksek oranlı artışın, en az iki dönem, art arda iki çeyrekte GSYİH' da düşme meydana getirmesi ile ortaya çıkan bir resesyona yani gerilemeye eşlik eden enflasyonist bir ortamdır. Stagflasyon, bir ve iki yıl gibi kısa vadeli krizlerin ödemeler dengesinde büyük artışlara, yaşama maliyetinin artması, hayat standartlarının düşmesi ve bu düşüşün bölgesel olmaktan çıkıp, dünya ekonomisine sirayet etmesi, büyüme oranlarında ciddi düşüşlerle birlikte gelir dağılımındaki eşitsizliklere ve kemer sıkma politikalarıyla artan politik gerilimlere yol açmaktadır (Street, 1977: 27). Stein, çalışmasında stagflasyon ve slumpflasyonu benzer şekilde kullanarak “*işsizliğe rağmen, emek istikrarlı ve kararlı bir şekilde büyüdüğünde, artan işsizlik ve yüksek maaşlarla slagflasyon veya slampflasyonun*” ortaya çıktığını açıklamaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak yakın gelecekte ve uzun vadede “*istikrarlı para politikası ve istikrarlı bir ekonomi elde edilmiş olsa bile ekonomik düzenin verimsiz olacağını*” iddia etmektedir (Stein, 1979; 29).Yue (1975) çalışmasında, stagflasyonu büyüme olmaksızın enflasyon, slampflasyonu da durgun enflasyon- azalan çıktı ve enflasyon olarak tanımlamaktadır. Çalışmasında 1970' lerin krizlerinin dünya çapında geniş ölçekli enflasyona ve durgunluğa neden olarak uluslar arası para sisteminin kargaşa içinde olduğu, hisse senedi piyasalarının düştüğü, dörtlü enflasyonun durgunlukla beraber geldiğini açıklamaktadır (Yue, 1975: 160). Kapitalist ekonomik düzen depresyon ve genişleme- refah döngüleriyle kendini resetleyerek, güncellenmektedir. Depresyon aşaması, resesyona veya düşüş anlamına gelen slump olarak iki kısma, genişleme-refah aşaması da toparlanma ve patlama olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Toyo' ya göre ekonomilerin depresyon aşamasında meydana gelen kapitalist girişimin varoluşu nedeni olan değerlerin ve artı üretimindeki bir azalmayı gösteren resesyonda, düşüşte (slamp) meydana gelen enflasyona slampflasyon denmektedir (Toyo, 1987: 5).

İngilizce “*çöküş, durgunluk, ani düşüş, birden düşme ve toprak kayması*” anlamlarına gelen slamp, Street' e göre (1977), literatürde OPEC' in 1973 ve 1974 yıllarında dünya ekonomisinde büyük krize yol açmasından sonra, Avrupa literatüründe Avusturya İktisat okulundan Frederic Von Hayek' in “durgunluk (stagnation)” ve “enflasyon (inflation)” kelimelerinin birleşiminden oluşan stagflasyon yerine kullanılmıştır. Fakat aynı dönemde, Street' e göre ABD ve İngiltere' de stagflasyon

yerine kullanılan “slampflasyon (slumplation)” halihazırda dünya çapında kullanılan bir kavram olarak ortaya çıkmıştır (Street, 1977; 26). Means, 1959’ da “*eşzamanlı durgunluk ve enflasyonun*”, slampflasyonun stagflasyondan farklı olarak açıklanması gerektiğini, slampflasyonun çözümü için sıkı para politikasının bu sorunun çözümünde faydalı olmayacağını, yeni bir tür, “idari enflasyon” (administrative inflation) olduğunu belirtmektedir (Means, 1975: 154). Benzer şekilde, Weintraub (1976) da işsizliği tetikleyerek, başlangıçta benzer sorunlar olarak ele aldığı stagflasyon veya slampflasyonun yayılmasını sağlayan Federal Rezerv’ in dışsal parasal ücret değişikliklerini makul bir gelirin sağlanmasına katkıda bulunması gerektiğini belirtmektedir. Çalışmasının ilerleyen kısımlarında stagflasyon ve slampflasyonu eşanlamlı gibi kullanan Weintarub, artan işsizlik ve biraz azalan üretimin Phillips eğrisiyle uyumlu olduğunu ve parasal geçiş mekanizması ile parasal ücretlerin ve fiyatlar genel düzeyinin yükselmesinin stagflasyon ve slampflasyonun oluşumuna neden olacağını açıklamaktadır (Weintraub, 1976: 619). Ayrıca Weintraub, maliyet güdülü ekonomik sorunda olduğu gibi, para arzının politika yapıcı tarafından sabitlenebildiği bir durumda, dışsal ücretlerin ve fiyat artışlarının doğrudan araçlarla kontrol edilemediği varsayıldığında, öncekinin olmadığı yerde daha sonrakinin enflasyonla sonuçlanan nedensel bir faktöre sahip olduğunu vurgulamaktadır (Weintraub, 1976: 748). Yani maliyet baskısından kaynaklanan bir sorun için para politikası çözüm olmadığı gibi, bu durum stagflasyon ve slampflasyon sendromunu meydana getirebilmektedir. Stagflasyon ve slampflasyonun çözümü miktar kuramının iyi uygulanması ve parasalcı akıl yürütmenin gerçekleştirilmesiyle mümkündür (Weintraub, 1976: 748). Weintraub, nominal parasal ücret artışlarının, fahiş faiz oranlarının ve düşük verimlilik artışlarının olduğu Birleşik Krallık slampflasyonun nedenini Michael Parkin’ in aşırı talep olarak kabul etmesini eleştirmektedir (Weintraub, 1976: 751). Parkin (1974) ise, adım adım hızlanan fiyatlardaki artışın, ücretlerin fiyatlardan daha fazla artması, işsizlik oranının göreceli olarak daha düşük düzeyde gerçekleşmesi, endüstriyel huzursuzluk ve grev eylemleri, enflasyon beklentilerindeki artış, banka mevduat ve kredileri tarzında para arzındaki artış ve menkul ve gayrimenkul gibi varlıkların gelirin ve refahın yeniden dağıtımında önemli olması nedeniyle olduğunu açıklamaktadır (Parkin, 1974: 17). Friedman (1977) tarafından, slampflasyonu tek başına bir kelime olarak değil de, stagflasyondan sonra yaşanan başka bir ciddi enflasyon türü olarak “*çöküş enflasyonu*” olarak kullanılmıştır (Friedman, 1977: 470) ve özellikle slampflasyonun kronik bir enflasyon olduğu yönündeki görüşlerin artmasıyla, milenyumla birlikte kavramın ciddiyetle ele alınmasına yol açmıştır. Zannoni ve McKenna (1981), slampflasyonu, büyüyen ekonomilerde stagfasyonun bir sonucu olarak tanımlamaktadır (Zannoni, McKenna, 1981: 482). Seton çalışmasında (1983) slampflasyonu, subjektif ücret artışları ile fiyat değişikliklerine yönelik görecelik talep tepkilerinin uzun süreli devam etmesi olarak ifade etmekte ve artan rasyonel beklentilerle, artan işsizlik oranlarına eşlik eden artan enflasyon oranları (dört nala- galloping) ve sonuçta artan iş kayıplarının meydana gelmesinde “*istikrarlı*

ve kronik bir hastalık” gibi ortaya çıktığını açıklamaktadır (Seton, 1983; 444).1980 Brandt Raporu’ nda belirtilen kuzey ve güney ülkeleri arasındaki zıtlığa rağmen, ticaret ve sermaye akışının azalması (Lipton, 1980: 327), zengin bir dünyada aslında kolayca önlenebilir olan açlığın kötü bir sınıra gelmesi ve dünya ekonomisinde kronik çöküş enflasyonudur (slampflasyon). Bir başka deyişle, slamplasyonun, kronik çöküş enflasyonu ile kronik istikrarsız gıda üretimine (Strange, 1981: 328) sahip olması, kavramın ciddiyetle ele alınmasının ikinci nedenidir. Kronolojik olarak savaş sonrası ekonominin yanlış yönetilmesiyle ortaya çıkan enflasyona resesyona eşlik etmesiyle ortaya çıkan slamplasyonun ilk gözlemlendiği yıllar,1957- 58, 1969-70 ve 1974- 75 olarak sayılmaktadır (Means, 1975: 154). Gittens (1978) slamplasyonu artan işsizlikle dört nala enflasyonun eşzamanlı olarak görülmesi olarak tarif etmektedir (Gittens, 1978: pp. 60- 65). Slampflasyon, ülke ekonomilerini başlangıçta sıcak savaş, karantina veya doğal afet gibi ekonomi dışı faktörlerle birden ve tek hamlede etkileyerek, GSYİH’ da ani bir düşmeye eşlik eden hiper enflasyonist ortam olarak tanımlanabilmektedir. Toyo, satgflasyon ve slamplasyonu kapitalist sistemin rutin, olağan ekonomik krizleri olarak kabul edip, Tablo.1.’ de görüldüğü gibi konjonktürel döngüler biçiminde sınıflandırmaktadır (Toyo, 1987: 8). Tablo.1. incelendiğinde bir ekonomik krizin başladığı yıl ile krizin bittiği yıl (veya yeni bir krizin başladığı yıl) arasındaki dönem, ülkenin depresyon, genişleme- refah ve yeni bir krizle doğan depresyondan oluşan bir dalga boyunu yani bir döngüyü göstermektedir.

Tablo.1. 1790 Yılından Sonraki Konjonktürel Döngüler

Yıllar	Yıllar	Yıllar	Yıllar
1790- 1797	1882-1891	1937-1949	1980- ...
1797- 1808	1891-1900	1949-1953	
1808-1816	1900- 1907	1953-1958	
1825-1836	1907- 1913	1958-1961	
1847-1857	1913-1921	1961-1967	
1866- 1873	1921- 1929	1967-1975	
1873- 1882	1929-1937	1975-1980	

Kaynak: Toyo, 1987: 8.

Toyo’ ya göre, genişleme- refah döneminde milli gelir, istihdam, toplam talep, fiyatlar, karlar, yatırım, faiz oranları ve ekonomik düzene karşı iyimserlik yükselmektedir. Depresyon döneminde yukarıdaki değişkenlerde aksi durumlar söz konusu olmaktadır. Toyo’ ya göre ikinci dünya savaşı sonrası artan fiyatlarda düşmenin görülmemesi stagflasyon veya slumpflasyon olarak ifade edilmektedir (Toyo, 1987: 8).Keynesçiler ile Yeni Klasik İktisatçılar arasındaki rekabetin şiddetlenmesinde. Frank, kapitalist sistemin sermayenin tekelleşmesinin Keynesçiliğin ilk aşıl topuğu olarak ifade etmektedir. Frank, bu durumu “.. Paul Samuelson ve diğer Keynesçileri kendi sözlerini sürüngenler gibi yutmaya mecbur etti.” biçiminde açıklamaktadır. Frank, yaşanan krizlerin Keynesçi politikaların savaş sonrası ekonomik genişleme ve politik demokrasinin basit bir sonucu olduğunu,

sermaye birikiminin düzensiz dalgalarının normal seyrindeki durgunluğunu izlediğini açıklamaktadır (Frank, 1981/1982: 18). Ülkeler 1973- 74' de meydana gelen enflasyonun kısa dönemli etkilerinden kendilerini kurtarmayı başarmış olsalar da, yüksek nüfus artışı, büyük ve çarpık kentleşmenin ile şehir nüfusunun kayıt dışı ekonomiye yol açacak biçimde ortaya çıkması, mevcut kalkınma stratejilerinin azalan etkinliğine eşlik eden pazarın tükenmesi, tarım sektörünün dahi bu olumsuz gelişmelerden payını alması ve eko- politika uygulayıcılarının değişen duruma uygun kurumsal yapıyı inşa etmekte başarısız olmaları (Street, 1977: 27) ve özellikle gelir dağılımındaki eşitsizliği enflasyonu önleyici politikalar çerçevesinde göz ardı etmesiyle, uzun dönemde ciddi sorunlarla karşı karşıya gelmiştir (Kull, 1975: 526). Frank, Keynesçilerin “çekmeye, başlatmaya ve durdurmaya yönelik” olan lokomotif teorisinin Amerika’nın 1970’lerin krizlerinde işine yaramadığını, Keynesyen lokomotifinin İngiliz sanayisinden uluslar arası sermaye kaçışını kaçınılmaz olarak teşvik ettiği ve petrol fiyatlarındaki değişimin İngiliz ekonomisine uygulanamazlığını ifade etmektedir (Frank, 1981/1982: 20). Arzın talepteki değişikliklere duyarlı olduğunu öne süren Keynesyen teori, eş zamanlı işsizlik ve enflasyonun varlığını açıklamamaktadır. Keynesyen talep yönetimi politikaları, tekelci bir ekonomide stagflasyonla mücadele edememektedir. Çünkü, artan talep enflasyonu canlandıracak ve azalan talep işsizliği arttıracaktır (Frank, 1981/1982: 19). Kapitalizm piyasanın ve sermayenin tekeli -teknik olarak oligopolistik olan- kırılmaması için, sermayenin daha da yoğunlaşp merkezileştiği durgunluk dönemlerinde giderek artan bir şekilde, kendi krizlerini kasten meydana getirmektedir (Frank, 1981/1982: 28).

1.3. Stagflasyon ve Slampflasyona Maruz Kalmış Ülke Örnekleri

Hermens çalışmasında Almanya’nın gerek ikinci dünya savaşı sonrasında, gerekse petrol krizlerinden etkilenmesinin nedeninin piyasa ekonomisinin düzgün işleyişinin gerektirdiği katı maliyet faktörlerinin değişen koşullara uyarlanmasını engelleme yönündeki eğilimlerin olması, zincirlenmiş kapitalizmin özellikle işgücü piyasası için piyasa esnekliğini bozduğunu ve nüfusun kümülatif artışının olduğunu belirtmektedir (Hermens, 1983: 330). Yue (1975) çalışmasında, özellikle dışa açık ekonomi politikası uygulayan ve dolayısıyla dünya ekonomisine karşı kırılğan bir ekonomi yapısına sahip olan Singapur’ un stagflasyon dolayısıyla reel gayri safi milli hasılasının düştüğünü ve göstergelerin uluslar arası üretim, ticaret ve yatırımda daha fazla bozulmaya işaret ettiğini, artan ithalat maliyetleri ve yabancı yatırım girişinin sürdürmenin zorluklarının Singapur ekonomisini olumsuz etkileyeceğini açıklamaktadır (Yue, 1975: 160). Polanya, Macaristan, Çekoslovakya ve Doğu Almanya ticaretlerini batıya kaydırırken, COMECON’ nun 1949 da Sovyetler Birliği, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya ve Çekoslovakya tarafından kurulan birlik) azaltması, düşen petrol fiyatları ve sistem dışından kaynaklanan arz yanlı şokları nedeniyle 1940’ lı yıllarda Rusya stagflasyonu da ciddi oranda yaşamıştır (Healey, 1991: 2346). Slampflasyonun zayıf ve kırılğan ekonomiye sahip

gelişmekte olan ülkeler kadar gelişmiş ülkeleri de etkilemesi söz konusudur. Özellikle gözlemlenebilir anlamlı ve yüksek oranlı fiyat artışı (enflasyon) savaşında kimin kazançlı kimin kaybeden olarak ortaya çıktığını belirlemesi, bankacılığın evrim geçirmesine ihtiyaç duyurmakla birlikte paranın değer kaybının da önlenmesi konusunu çok fazla gündeme getirmekle birlikte, sonrasında gelir dağılımındaki eşitsizlikle sosyal sorunlara ve işsizliğe yol açması söz konusudur. Lidya Kralları ile “yaralara merhem olan” para, stagflasyonla mevcut bankacılık sisteminin çökmesine de neden olmuştur (Matter, 1976: iii). Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği’ nin 1991’ de dağılması ile merkezi planlamanın kesintiye uğrayan disiplini ve Gorbaçov’ un perestroyka- yeniden yapılanma programına rağmen, kendi başına politik sistem değişikliğine uyum sağlayamayan kusurlu piyasa sistemi çökerken, para arzındaki artışın üretimden daha fazla ortaya çıkıp, daha büyük bir bütçe açığı ortaya çıkmıştır. Rusya’ nın işletme ve araziler hala devlete ait olup, planlama bakanlığı üretim hedeflerini ve toptan satış fiyatlarını kontrol etmesi sonucu, kapitalist sistemde olduğu gibi kar amaçlı ve etkin- verimli üretim yapılmaması sonucu ülkenin üretim sektöründe ciddi darboğazlar yaşanmıştır. Böylece, slampasyonu ilk yaşayan ülkelerden biri olarak Rusya Devleti kabul edilmektedir (Healey, 1991: 2346). Freymond’a göre, 1970’ li yıllardaki krizlerin tüm ülke ekonomilerini etkilemesine rağmen bazı ülkelerin petrol ve hammadde fiyatlarındaki artıştan fayda sağlarken, dördüncü dünya ülkelerinde etkisi yıkıcı olmuştur (Freymond, 1975: 214).

1.4. Stagflasyon ve Slampflasyon Sorunlarının Çözümü

Slampflasyonun çözümünde düzeltici ücret politikalarının uygulanması, piyasa ekonomilerini etkileyen sarsıcı stagflasyon ve çöküş enflasyonu nöbetlerini hafifletmeye yardımcı olmamaktadır (Weintraub, 1976: 618). Gittens dünya pazarında etkisi çok küçük olan (Barbados örneğini vererek) bir ülkenin böylesi bir durumda “fiyat alıcısı” konumunda olduğu için dışsal şoklara çok daha fazla duyarlı olduğunu ve dışsal krizlerle (slampflasyon veya stagflasyon) ortaya çıkan enflasyonun bu ülkelerde kabusa dönüştüğünü ifade ederek, yerli paranın “yumuşak para” politikası ve faaliyetleri, endüstrilerde seçici genişleme ile birlikte kullanıldığında önlemlerin başarılması, yerel olarak yönlendirilen mevcut fiyatlı olanların dikkatli bir şekilde ortadan kaldırılmasını gerektirmesi halinde, yabancı takviyelerin fiyatlarının daha fazla olacağını öngörmektedir (Gittens, 1978: pp. 60-65). Sadık bir Keynesci olan Feiwel, şiddetli ve uzun süreli bir çöküş karşılığında enflasyonu düşürmenin politik olarak mümkün olmadığını belirtmektedir (Feiwel, 1980: 531). 1970’lerde karşılaşılan slumpflasyonun (çöküş enflasyonunun) üstesinden gelenebilmesi için kurumsal düzenlemeler ve ciddi teorik alt yapıya ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir (Feiwel, 1980: 535). Yue (1975) çalışmasında özellikle stagflasyonu örnek göstererek, çözümün para ve maliye politikalarında olduğunu, kısıtlayıcı para politikası, merkez bankası işlemleri, artan zorunlu karşılıklar ve daha yüksek faiz oranları yoluyla para arzının büyüme seviyesini ve

oranını düşürmeyi amaçladığını ifade etmektedir. Maliye politikasının da artan vergi oranları ve bütçe fazlaları veya azaltılmış bütçe açıkları yoluyla toplam talebi azaltmayı amaçlamaktadır. Ekonomiyi durgunluğa sürüklemekten ve işsizlik oranlarını sosyal ve politik olarak kabul edilemez seviyelere yükseltmeden enflasyonun kontrol altına alınabilmesi için uygun dozda parasal ve mali önlemlerin uygulanması gerekmektedir (Yue, 1975: 160).

1.5. Stagflasyon ve Slampflasyon Olgularının Ekonomi Bilimi Literatürüne göre ve Ekonomide Yaşanan Olaylara Göre Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi

Çalışmanın bu kısmı özellikle ekonomi bilimi literatürünün ve yaşanan ekonomik süreç içerisinde stagflasyon ve slampflasyon olgu ve olaylarının karşılaştırılmalı incelemesini özetlemeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, daha önceki literatüre dayalı yazılanları tablolastırmanın, Tablo. 2.'de görüldüğü gibi, faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Tablo.2. Stagflasyon ve Slampflasyonun Olgu ve Olay Olarak Karşılaştırılmalı İncelenmesi

	Stagflasyon Açısından	Slampflasyon Açısından
Olguların İngilizce Olarak Açılımı	Stagflasyon, stagnation (durgunluk) ve inflation (enflasyon) kelimelerinden türetilmiştir.	Slampflasyon, slump (çöküş) ve inflation (enflasyon) kelimelerinden türetilmiştir.
Fenomenin İlk Defa Kullanıldığı Yıl ve Kullanan Teorisyen	1929- Frederic Von Hayek (1974' de Nobel İktisat Ödülü verildi)	1976- Milton Friedman (1977' de Nobel İktisat Ödülü verildi)
Fenomenin İlk Kullanıldığı İktisadi Düşünce Okulu	Avusturya İktisat Okulu	Parasalcı İktisat Okulu (Monetarizm), Post Keynesyenler' den Minsky' nin ve Feiwel' in zayıf katkısı mevcuttur.
Kavramlar Arasında Farklılığa İlk Dikkat Çeken Teorisyen	Gradiner C. Means (1975) – Heterodox Ekonomi Okulu	Gradiner C. Means (1975) – Heterodox Ekonomi Okulu
Olgunun Olaya Dönüşme Süreci	1973 ve 1974' de meydana gelen petrol krizlerinin bir yıl sonrasındaki etkilerinin ortaya çıkması.	2020 yılında corona virüsüne karşılık ilan edilen karantinanın dünyada pek çok ülkede uygulanmaya başlamasıyla pandemiye dönüşmesi
Olgunun Temel Nedeni	Maliyet artışlarıyla başlayan ekonominin arz cephesindeki beklenmeyen olumsuzluklar ve kurumsal faktörler.	Ekonominin hem arz hem talep cephesinde meydana gelen olumsuzluklar ve ekonomideki paranın kontrol edilemezliği.
Olgunun Olaya Dönüşmesi ile Ortaya Çıkan Etki Alanı	Dar kapsamlı.	Geniş kapsamlı.
Göstergeleri	Ekonominin üretim- çıktı düzeyindeki azalma, üretici	Ekonominin hem arz hem talep cephesinde eş anlı aksaklıkların

	maliyetlerindeki artışın fiyatları yükseltmesi.	ortaya çıkması ve para miktarındaki (emisyon, para arzı, yurt içi kredilerdeki) artış.
Beklenebilirliği	Beklenmeyen ve ani ortaya çıkışı sözkonusudur.	Beklenebilir olmasına rağmen, sonuçlarının öngörülemezliği ve kontrol edilemezliği sözkonusudur.
Sonuçları	Düşük büyüme, yüksek işsizlik, yüksek enflasyon.	Düşük reel büyüme, yüksek nominal büyüme, para arzı artışı, paranın değer kaybı, yüksek enflasyon, talep (tüketim) artışı, yüksek işsizlik.
Hükümetlerin Ekonomik Sorunun Çözümlemesindeki Başarısı	Başarısız	Başarısız
Çözümlemesi	Arzın esnek (yumuşak) para ve genişletici maliye politikası ile desteklenmesi.	Ekonominin özellikle parasal sektörünün kontrol edilebilmesi için sıkı para politikası uygulanması gerekmekte vemaliye politikası etkisiz olmaktadır.

Tablo, çalışmanın ekonomi bilimi literatürü açısından elde edilen teorik bilgileri dikkate alınarak tarafımızdan gerçekleştirilmiştir.

2. Türkiye Ekonomisi Açısından Stagflasyon ve Slampflasyon Olgularının Somut Olarak Belirlenmesi

Fen ve matematik bilimlerindeki somut, ispatlanabilir ve kesin bilim yolunda ekonomi ve onun takipçisi sosyal bilimlerde de insan davranışına da kesinlik kazandırmak amacı özellikle, sayısal analizlerle 1980 li yıllardan sonra yöntemsel açıdan tercih edilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda, 1600' lü yıllarda yaşamış olan İngiliz iktisatçı Sir William Petty' nin "*Politik Aritmetik*" olarak sunduğu ilk istatistik deneyimleriyle birlikte Mary Poovey (Sivado, 2019: 1003) tarafından başlatılan ekonomi biliminin somutlaştırılması çalışmaları, 1910 yılında Pawel Ciompa tarafından ekonometri kelimesinin ilk defa kullanılması (Sojak, 2022: 370) büyük aşama kat etmiştir.

Daha önceki kısımlarda incelendiği gibi stagflasyon dar anlamda, ekonominin arz cephesindeki maliyetlerin yükselmesinden dolayı, fiyatların yükselmesi ve üretimin azalmasıdır. Slampflasyon dar anlamda, ekonomi dışı nedenlerle doğan yüksek fiyat artışlarına azalan üretimin eşlik etmesi olarak ifade edilebilmektedir. Bu noktada gerek stagflasyon gerekse slampflasyon için ana değişken gayri safi milli hasıla olmaktadır. Stagflasyon ve slampflasyonun ortak noktası üretimde daralma ve yüksek enflasyondur. Farklı noktası, stagflasyonda üretimdeki daralma, duraklama (durgunluk) olarak ortaya çıkarken, slampflasyonda (ekonominin sadece arz

cephesinde mevcut) üretimde doğrudan ve ciddi oranda azalma olarak gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda, ana bağımlı değişken büyüme oranı olmasına rağmen, stagflasyonun belirlenmesinde *kontrol değişkeni* ekonomik büyüme olarak, slampflasyonun (hem arz hem talep cephesinde değişime mevcut) belirlenmesinde *kontrol değişkeni* tüketici fiyat endeksleri olarak alınması uygundur. Stagflasyon ve slampflasyonun ülkemiz ekonomisi açısından ekonometri bilimine göre analizi faydalıdır. Fakat daha önce veri olarak alınan yıllar için gayri safi hasılayı oluşturan sektörlerin oranını, gelişimini, veri dönemde sektörlere yönelik yapılan eko- hukuki ve politik düzenlemeleri, tüketici fiyat endeksleri ve büyüme oranlarının gelişiminin incelenmesi ekonometrik çalışmadan önce teorik alt yapının kurulması açısından faydalı olabilecektir.

2.1. Çalışmanın Veri Seti

Ülkemiz ekonomisinin arz cephesini temsil etmek üzere, 1996 ile 2022 yıllarına ait öncelikle tarım, sanayi ve hizmetler sektörünün büyüme oranları dikkate alınmaktadır.

Stagflasyon ve slampflasyon olgularındaki ortak payda olarak enflasyon önemli olduğu için, başlangıçta çalışma, ekonominin arz cephesini oluşturan tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin büyüme oranları ile enflasyon oranları, tüketici fiyat endeksleri, kronolojik olarak, tek tek yıllar dikkate alınarak karşılaştırılmaktadır. Özellikle bu işlem, başlangıç aşaması olarak, stagflasyonlu ve slampflasyonlu yılları belirlemek açısından özel bir öneme sahiptir.

Çalışmada talep cephesinin göstergesi olarak, enflasyonun belirlenmesi açısından önemli olan emisyon, para arzı ve yurt içi kredi değişkenleri dikkate alınmaktadır. Cari verilerin istikrarlı hale getirilmesi açısından değişkenlerin logaritması alınmaktadır.

Değişkenlerdeki birim kökün varlığına çözüm olarak Johansen eşbütünleşme testleri yapılmakta ve böylece ikili değişkenlerin birlikte hareket edip etmediği belirlenmektedir. Granger nedensellik testi ile de değişkenler arası neden sonuç ilişkisinin tek yönlü mü, iki yönlü mü olduğu belirlenmektedir. Nihayetinde yapılan testler sonucu stagflasyon ve slampflasyon modellerinin çoklu doğrusal modeller olarak, kurulumu gerçekleştirilmektedir. Kurulan modellerdeki katsayılar, stagflasyonun ve slampflasyonun kısa ve uzun dönemli makro ekonomik etkileri hakkında bilgi vermektedir. Çalışmanın ekonometrik analizleri e-views paket programıyla gerçekleştirilmektedir.

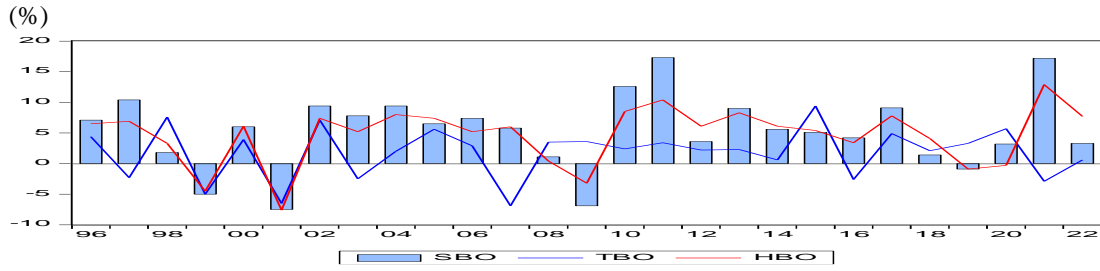
2.2. Türkiye Ekonomisinde Sektörel Büyümenin İncelenmesi

Geleneksel düşünceye göre gelişmiş bir ekonominin öncelikle sanayi sektör büyüme oranlarının yüksek olması beklenmektedir. Türkiye ekonomisinin 1996- 2022 yılları arasındaki tarım sanayi ve hizmetler sektörünün büyüme oranları Grafik.1.' de görülmektedir.

Grafik.1. incelendiğinde 27 gözlem yılında tarım sektörü büyüme oranı ortalama 3.67, sanayi sektörü ortalama büyüme oranı 5.33 ve hizmetler sektörünün büyüme oranı ortalama 4.69 olduğu ve yıllara göre büyüme oranları ile ortalama büyüme oranları kıyaslandığında tarım sektörü büyüme oranları 27 gözlem yılının sadece 1996, 1998, 2000, 2002, 2005, 2015, 2017 ve 2020 yıllarında (sekiz yıl) ortalamanın üzerinde seyretmektedir.

Sanayi sektörü büyüme oranları 27 gözlem yılının 1996, 1997, 2000, 2002, 2003, 2005, 2006, 2007, 2010, 2011, 2013, 2014 ve 2020 yıllarında (on üç yıl) ortalamanın üzerinde seyretmektedir. Hizmetler sektöründe büyüme oranları 27 gözlem yılının 1996, 1997, 2000, 2002, 2003, 2004, 2006, 2007, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2017, 2021 ve 2022 yıllarında (17 yıl) ortalamanın üzerinde seyretmektedir. Buna göre sanayi sektörü büyüme oranı diğer iki sektöre göre daha yüksek olmasına rağmen, yıllara göre ani değişikliklere sahip olması ve büyüme oranlarındaki istikrarsızlıklara sahip olduğu, hizmetler sektöründeki büyüme oranının en yüksek olan sanayi ile en düşük olan tarım arasındaki kalmasına rağmen, toplam 27 yılın 17' sinde (1999, 2001, 2009, 2019 ve 2020 yıllarındaki negatif değerine rağmen) istikrarlı bir büyüme sergilemektedir. Daha spesifik gözlemlendiğinde, 1996, 2000, 2002, 2005, 2017 ve 2020 yılları her üç sektördeki büyüme oranlarının ortalamanın üzerinde seyretmesinden dolayı “üç yıldızlı yıllar” olarak, 1997, 2003, 2004, 2006, 2007, 2010, 2011, 2013, 2014 ve 2021 yılları sanayi ve hizmetler sektörü büyüme oranlarının ortalamanın üzerinde seyretmesinden dolayı “iki yıldızlı yıllar”, 2009 tarım sektörü, 2015 tarım ve hizmetler sektörü büyüme oranlarının ortalamanın üzerinde seyretmesinden dolayı “tek yıldızlı yıllar” olarak isimlendirilebilmektedir. Bu verilere göre sektörel büyüme oranları açısından en negatif yıllar, 1999 ve 2001 yıllarında üç sektörde büyüme oranlarının negatif değerler alması, 2009 ve 2019 yıllarında sanayi ve hizmetler sektörünün büyüme oranlarının negatif değerler alması, 2003, 2007, 2016 ve 2021 yıllarında da tarım sektörünün büyüme oranlarının negatif değerler alması söz konusudur. Özellikle negatif yıllar analiz edildiğinde, 1999 da Gölcük Depremi'nin etkisi, 2001' de Kara Çarşamba olarak isimlendirilen küresel krizle mevcut hiperenflasyon ve IMF den borç alınması Türkiye' de de ciddi finansal bir krizin meydana gelmesi, 2009' da 2008 ekonomik krizinin gecikmeli etkilerinin görülmesi, 2019' da yerel seçimlerin olması, Hazine ve Maliye Bakanlığı öncülüğünde bankaların konkordatolu firmaların kredi borçlandırma çalışmalarının hızlanması, “Yeni Ekonomi Programı Yapısal Dönüşüm Adımları 2019” olarak ekonomi politikasında revizyona gidilmesi ve 2021 karantina sonrasının yaşandığı belli başlı olaylar olarak görülmektedir.

Grafik.1. Sanayi, Tarım ve Hizmetler Sektöründeki Büyüme Oranları (1996- 2022)

Kaynak: Orijinal veriler, <https://www.sbb.gov.tr> ' den edinilmiştir. E views paket programla grafiğe dönüştürülmüştür.

2.3. Enflasyon Oranları ve Üç Sektör Büyüme Oranlarının Karşılaştırılması

Grafik.2. tarım, sanayi ve hizmetler sektöründeki büyüme oranları ile enflasyon oranlarını karşılaştırmaktadır. Öncelikle veri yıllardaki %28 ortalama enflasyon oranı ülkemiz açısından enflasyonun ciddi bir problem olduğu konusundaki ilk işaret sayılabilmektedir.

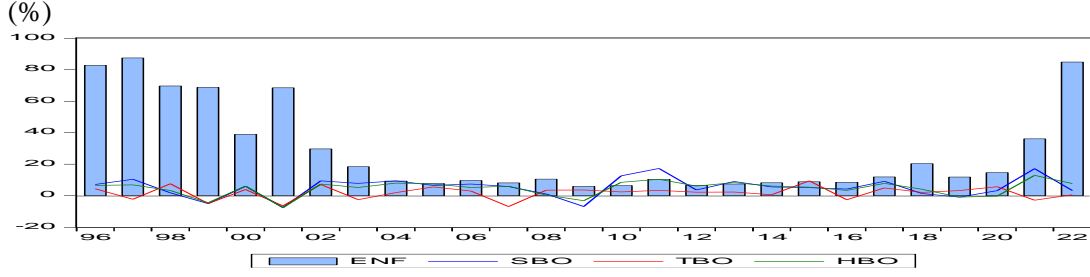
Yıllara göre enflasyon incelendiğinde, 27 gözlem yılından sadece 2004, 2005, 2006, 2007, 2009, 2010, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 enflasyonda “tek haneli yıllar” olarak gözlemlenmektedir. 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2008, 2011, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında iki haneli olup, bunlardan 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2021 ve 2022 yılları % 28 ortalama enflasyon oranını aşan yıllar ve 2003, 2008, 2011, 2017, 2018, 2019 yılları % 28 ortalama enflasyon oranının altında kalan yıllar olarak gözlemlenmektedir. Buna göre 1996- 2002 yılları arası (mevcut 7 yılda ortalama %63,7), 2003- 2016 arası nispeten ekonomide göze batmayan enflasyon oranı 2017- 2020 arasında (mevcut 4 yılda ortalama 14,7) hızlanmaya başlamış ve 2021 ve 2022 (mevcut 2 yılda ortalama (% 60, 5) itibariyle ciddi bir tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. Yani enflasyonun 1996- 2003 kötü talihi 2004- 2016’ da tersine dönmüşken, 2017’ de başlayan “Metal Yorgunluğu” 2020 karantina sonrasında ivme kazanarak, son iki yılda Türkiye Ekonomisi’nde özellikle yüksek oranlı enflasyon görülmesine yol açmaktadır.

Daha detaylı incelemede (tek tek yıllar dikkate alındığında) enflasyon oranına göre, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2021 ve 2022 yılları en yüksek enflasyonlu, 2003, 2008, 2011, 2017, 2018 ve 2019 yüksek enflasyonlu yıllar olarak gözlemlenmektedir.

Enflasyon oranları ve tarım sanayi ve hizmetler sektörü büyüme oranları karşılaştırıldığında, 1996, 2000 ve 2002 yılları yüksek enflasyon oranına rağmen, yüksek büyüme hızına sahip olup, sektörler açısından “ideal yıllar” olarak kabul edilebilmektedir. Özellikle çalışmanın ilerleyen kısımlarında enflasyon kontrol

değişkeni olarak alındığında, toplam veri 27 gözlem yılından 2003, 2004, 2006, 2007, 2010, 2011, 2013 ve 2014 yılları (ardışık toplam sekiz yıl) “enflasyon ve üçlü sektör açısından tökezleme- stagflasyon” göstergesi ve 2020, 2021 ve 2022 yılları (ardışık toplam 3 yıl) “enflasyon ve üçlü sektör açısından çöküş –slampflasyon” göstergesi olarak ele alınabilmektedir.

Grafik.2. Türkiye Ekonomisinde Tarım, Sanayi ve Hizmetler Sektörü Büyüme Hızları ve Tüketici Fiyat Endekslerinin Karşılaştırılması (1996- 2022)

Kaynak: Orijinal veriler, <https://www.sbb.gov.tr> ‘ den edinilmiştir. E views paket programla grafiğe dönüştürülmüştür.

3. Stagflasyon ve Slampflasyon İle İlgili Olarak Türkiye Ekonomisi Üzerine Çoklu Doğrusal Bir Model İnşası

Çalışmanın bu kısmında stagflasyon ve slampflasyon olarak veri yılları, kontrol ve/veya kukla değişken olarak dikkate alınmakta olup, gayri safi yurt içi hasıla, tarım, sanayi ve hizmetler sektörü verileri, bağımsız değişkenler olarak incelemeye alınmaktadır. Söz konusu sektör verileri oransal olarak değil, Türk Lirası bazında nominal rakamlar olarak incelemeye dahil edilmektedir. Ayrıca stagflasyon ve slampflasyonun ekonomide parasal açıdan massedilip edilmediğine dair, ayrı bir model olarak emisyon, M_2 para arzı ve yurt içi kredi hacmi de nominal rakamlar olarak dikkate alınmaktadır.

Öncelikle nominal rakamlara sahip değişkenlerin logaritmaları alınarak normalleştirilmekte ve seriler için durağanlık, eş bütünleşme, nedensellik testleri yapılmakta ve test sonuçlarına göre de çoklu doğrusal modeller kurulmaktadır.

3.1. Dickey Fuller Birim Kök Testleri

Zaman serilerinin analizinde, serilerde *sabitlik*, *yerleşiklik*, *değişmeyen*, *olduğu gibi kalan* olarak da ifade edilen durağanlığın (stationary) var olup – olmadığını belirlemek için kullanılan birim kök testleri, Düzenlenmiş Dickey- Fuller, Phillips-Peron, KPSS (Kwiatkowski- Phillips- Schmidt- Shin) ve ERS (Elliott- Rothenberg- Stock) birim kök testleri olmak üzere dört tanedir (Greene, Econometric Analysis, 2012: 986).

Çalışmada en yaygın olan, değişkenlerin gecikmeli değerlerine yer veren ve karmaşık zaman serisi modellerine uygun olan Düzenlenmiş Dickey Fuller birim kök testleri uygulanmaktadır. (Sonuçlar Ek.1.’ de verilmiştir.) Zaman serilerinde rassal yürüyüş yoksa, seriler durağanlık gösteriyorsa birim kökün olmadığı sonucuna varılmaktadır. Zaman

serilerinin durağan olup (H_1 varsayımı) veya olmadığına göre (H_0 varsayımı) değerlendirilen test sonuçları matematiksel olarak aşağıdaki gibi ifade edilmektedir.

$$\Delta Y_t = \alpha + \beta_t + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \rho_i \Delta Y_{t-i} + \epsilon_t \quad (1)$$

Denklem 1' de Y_t bağımlı değişken olarak alınırken, bu zaman serisinin birinci dereceden farkı (ΔY_t) bağımsız değişken olarak alınmaktadır. i sayısınınca alınan gecikme ve hata terimi ϵ_t modele eklenmektedir (Greene, Econometric Analysis, 2012: 989).

Zaman serisine dayalı çalışmalarda, değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesinde birim kökün var olmaması tercih edilmektedir. Fakat bu çalışma, diğer çalışmalardan farklı olarak ekonomik sorunların teşhis edilebilmesi açısından birim kökün varlığını, umulan-beklenebilir bir sonuç olarak ele almaktadır.

Bir başka deyişle, Ek.1' den de görüldüğü gibi logaritması alınmış veri değişkenler için yapılan birim kök test sonuçlarına göre, birim kökün var olması, serilerin durağan olmaması, çalışmada ekonomik dalgalanmaların varlığına ilişkin, *beklenen- umulan bir sonuç* ve dahi *ilk ekonometrik kanıt* olarak elde edilmektedir. Ayrıca, düzenlenmiş Dickey Fuller birim kök test sonuçlarına göre, birim kökün var olmasından dolayı, Johansen eşbütünleşme testlerinin yapılması, seriler arasındaki ilişkinin gözlemlenmesi açısından da, gerekli bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır.

3.2. Johansen Eşbütünleşme Testleri

İlk defa 1988 yılında Soren Johansen tarafından, birden fazla zaman serilerini, aralarında özellikle uzun vadeli ve dengeli ilişkilerin var olup olmadığına dair analiz etmek için uygulanmış testlerden oluşan Johansen eşbütünleşme testleri (Johansen, 1988: 232) öncelikle serilerde birim köklere rastlanması durumunda, zaman serilerinin durağan olmadığını doğrulamak için gerçekleştirilmektedir. Johansen eş bütünleşme testleri vektör otoregresif model çerçevesinde aşağıdaki biçimde denklem 1' de formüle edilmektedir:

$k-1$

$$X_t = \Pi X_{t-1} + \sum_{i=1}^k \Gamma_i \Delta X_{t-i} + \epsilon_t \quad (1)$$

$i=1$

Trace ve maksimum eigenvalue testlerinin uygulanmasında gecikme sayısı zaman serileri arasındaki özellikle uzun dönemli ilişkileri belirlemek için önemlidir (Johansen, 1988: 232). Çalışmada, mAIC- SBC kriterine göre uygulanan deterministik trend içermeyen, sabit terimli ve trendsiz model olarak, 1 ve 2 gecikmeli, MHM 0.05 ölçeğinde kritik değerine göre gerçekleştirilen Johansen eşbütünleşme test sonuçları Tablo.3.' de verilmektedir. Tablo.3. incelendiğinde, teorik beklentilerle uyumlu olarak tarım ve hizmetler sektörü, sanayi ve hizmetler sektörü, emisyon ve M_2 para arzı, M_2 para arzı ve yurt içi kredi, Tarım ve GSYH, emisyon ve GSYH, sanayi ve GSYH, yurt içi kredi ve GSYH arasında eşbütünleşme mevcut olup, kısa dönemde birlikte hareket etmektedir.

Tablo.3. Johansen Eşbütünleşme Testleri

İkili Değişkenler	Eigen Değeri	Max Eigen Statistic	%5 kritik Değer	Ko entegre; Evet (E) / Hayır (H)
-------------------	--------------	---------------------	-----------------	----------------------------------

Log(T) ve Log(S)	0.458884	15.35303	14.26460	H
Log(T) ve Log(H)	0.189191	5.243054	15.49471	E
Log(S) ve Log(H)	0.188534	6.192930	15.49471	E
Log(emis) ve Log(Ykredi)	0.499519	17.30467	14.26460	H
Log(emis) ve Log(M2Para)	0.288799	8.520022	14.26460	E
Log(Ykredi) ve Log(M2para)	0.382386	12.04728	14.26460	E
Log(T) ve Log(GSYH)	0.519355	18.31564	14.26460	E
Log(S) ve Log(GSYH)	0.476719	16.19093	14.26460	E
Log(H) ve Log(GSYH)	0.281749	8.273388	14.26460	H
Log(emis) ve Log(GSYH)	0.498624	17.25996	14.26460	E
Log(M2para) ve Log(GSYH)	0.378700	12.18071	15.49471	H
Log(Ykredi) ve Log(GSYH)	0.299396	8.895315	14.26460	H

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr> ‘ den edinilen orijinal veriler e- views paket programında işlenmiştir.

3.3. Granger Nedensellik Testleri

Clive W.J. Granger, ilk defa 1969 yılında geliştirdiği nedensellik analizi ile 2003 yılında Nobel ödülü almıştır. (Atukeren, 2011; 139). Granger nedensellik testlerinin temel amacı zaman serileri arasındaki nedenselliğin yönünü belirlemeye (tek veya çift yönlü olarak) ve böylece bir zaman serisinin bir başka zaman serisini öngörmekte yardımcı olup – olmadığını anlamaya yardımcı olmaktadır. Vektör otoregresif modeline dayanan Granger nedensellik testleri bir zaman serisinin geçmiş değerlerinin diğer değişkenlerin geçmiş değerleriyle birlikte açıklanmasını sağlamaktadır (Greene, Econometric Analysis, 2012: 1032).

$$Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_i X_{t-i} + \epsilon_t(1)$$

$$X_t = \gamma_0 + \sum_{i=1}^p \gamma_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p \delta_i X_{t-i} + \epsilon_{2t} \quad (2)$$

Denklem 1 ve 2 den de görüldüğü gibi, X ve Y olarak alınan zaman serilerinde H_0 hipotezi “X, Y’ yi Granger anlamında neden değildir”, H_1 hipotezi “X, Y’ yi Granger anlamında nedenidir” biçiminde oluşturulup, testin uygulanmasında çıkan sonuçlar, F dağılımı tablosundaki kritik değerlerle test edilmektedir.

Çalışmada veri değişkenler arasında 1 yıl gecikmeli Granger nedensellik test sonuçları, gözlem sayısından bir azaltarak (1 yıl gecikmeli), serbestlik derecesi 1, değişken sayısından bir azaltarak serbestlik derecesi 2 bulunup, F testi tablosu ile karşılaştırıldığında %5 anlamlılık düzeyinde nedenselliğin var olup olmadığı Tablo.4.’ de verilmektedir. Tablo.4.’ e göre, sanayiden tarıma doğru olmak üzere, sanayiden hizmetler sektörüne doğru olmak üzere, emisyon dan yurt içi krediye doğru

olmak üzere tek yönlü ve emisyon ile M₂ para arzı arasında da çift yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur.

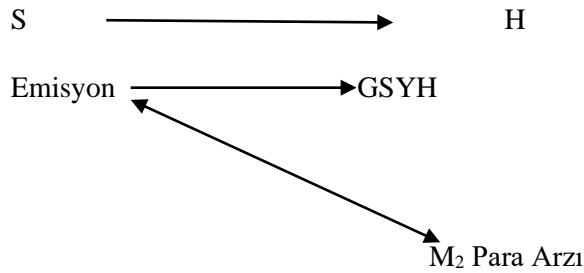
Tablo.4. Granger Nedensellik Test Sonuçları

İkili Değişkenler	F İstatistik Değeri	Nedensellik Var/ Yok Kritik Değer (2.587)	Nedenselliğin Yönü
Log(S) ve Log(T)	15.7910	var	Tek
Log(T) ve Log(S)	2.07008	yok	
Log(T) ve Log(H)	2.00067	yok	Hiç yok
Log(H) ve Log(T)	0.01352	yok	
Log(S) ve Log(H)	3.55075	var	Tek
Log(H) ve Log(S)	0.63708	yok	
Log(emis) ve Log(Ykredi)	5.19822	var	Tek
Log(Ykredi) ve Log(emis)	0.78353	yok	
Log(emis) ve Log(M2Para)	11.7392	var	Çift yönlü
Log(M2Para) ve Log(emis)	23.8996	var	
Log(Ykredi) ve Log(M2para)	1.91736	yok	Hiç yok
Log(M2para) ve Log(Ykredi)	0.17254	yok	

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr> ' den edinilen orijinal veriler e- views paket programında işlenmiştir.

Tablo.4.' deki Granger test sonuçları dikkate alınarak çizilen, Grafik.3.' de görüldüğü gibi, sanayi ve hizmetler sektörünün, emisyon ve GSYH'nın birbirini desteklediği görülmektedir. Ayrıca, emisyon ve M₂ para arzı arasındaki çift yönlü nedensellik ilişkisi bu değişkenler arasında güçlü bir bağlantı olduğu konusunda da fikir vermektedir.

Grafik.3. Değişkenler Arası Teorik Bağlantı

Kaynak: Tablo.4.' de görülen Granger Nedensellik Test sonuçlarına göre, ikili değişkenler arası nedenselliğin görülebilmesi için grafik, tarafımızdan çizilmiştir.

4. Stagflasyon ve Slampflasyonun M₂Para Arzı Üzerindeki Etkilerini Belirlemek Amacı İle Kurulan Modeller

Zaman serisi verilerini modellemek ve tahmin etmek için yaygın olarak kullanılan çoklu doğrusal modeller aşağıdaki biçimde, denklem 1' de görüldüğü gibi matematikselleştirilmektedir (Greene, Econometric Analysis, 2012: 1073):

$$Y = \beta_0 X_1 + \beta_1 X_2 + \dots + \beta_k X_k + \epsilon_t \quad (1)$$

Bu modeller, birden fazla bağımsız değişkenin bir bağımlı değişken üzerindeki etkisini incelemektedir. Denklem 1 de Y bağımlı değişken iken, X ler bağımlı değişkeni etkileyen bağımsız değişkenlerdir. β_0 sabit katsayı olup, β_1 ve β_k bağımsız değişkenlere ait katsayılardır. ϵ hata terimidir.

Çalışmanın 2.3. kısmında çizilen grafik.2.' nin incelenmesiyle belirlenen stagflasyon ve slampflasyon yılları kukla değişken olarak, çoklu doğrusal, sabit etkili ve simultane eşitlik modelleri olarak, kesitsel ve panel veri analizlerinde yaygın olarak kullanılan modele dahil edilmektedir.

Çalışmada, M_2 para arzının bağımsız değişken, sanayi, hizmetler ve emisyonun bağımlı değişken olduğu model kurulduğunda Tablo.5.' deki sonuçlar elde edilmektedir.

Tablo.5. incelendiğinde, Model 1- Slampflasyon durumunda M_2 para arzında yıllık %66' lık rutin bir artış görülmektedir. Sanayi sektörünün M_2 para arzı üzerinde %10'luk artış, hizmetler sektörünün %12'lik artış, GSYH'nın %0,7'lik artış, emisyonun %77'lik artış yönünde etkilediği gözlemlenmektedir. Slampflasyonun M_2 para arzını arttırma oranı da %39 olarak gözlemlenmektedir.

Tablo.5. incelendiğinde, Model 2. Stagflasyon durumunda M_2 para arzında %0, 4 oranında rutin bir azalma görülmektedir. Sanayi sektörünün M_2 para arzını %37'lik artış, hizmetler sektörünün %11'lik artış yönünde bir etki yaptığı gözlemlenmektedir. Emisyonun M_2 para arzını %64' lük artış, GSYH'nın M_2 para arzını %0,1 azalttığı gözlemlenmektedir. Stagflasyonun da M_2 para arzını %12 oranında azalttığı gözlemlenmektedir.

Model 3- Stagflasyon ve slampflasyonun bir arada ele alındığı bir ekonomide, M_2 para arzının %52 rutin artış gösterdiği gözlemlenmektedir. M_2 para arzının sanayi sektörü tarafından %1 azaltıldığı, hizmetler sektörü tarafından %11 arttırıldığı, GSYH tarafından %15 arttırıldığı, emisyon tarafından %81 arttırıldığı gözlemlenmektedir. Slampflasyonun etkisi %38 olarak artış yönünde, stagflasyonun etkisi %11 olarak azalış yönünde gerçekleşmektedir.

Model 5- Stagflasyon ve slampflasyonun olmadığı varsayıldığı bir ekonomide, M_2 para arzının %26 azaldığı görülmektedir. M_2 para arzını sanayi %51, hizmetler %13, emisyon %58 arttırırken GSYH %10 azaltmaktadır.

Tablo.5. Stagflasyon ve Slampflasyona Dair Çoklu Doğrusal Model İnşası (M_2 Para Arzı Bağımlı Değişken)

	Değişken	Katsayı	Standart Hata	t istatistiği	Olasılık	Ek bilgiler
Model 1- Slampflasyon	C	0.662157	0.978763	0.676525	0.5061	Rsq: 0.996384
	Log(S)	0.102073	0.253753	0.402254	0.6916	Ad.Rsq: 0.995523
	Log(H)	0.119436	0.039255	3.042575	0.0062	DW: 2.010529

	Log(GSYH)	0.068168	0.314250	0.216922	0.8304	
	Log(EMİS)	0.771481	0.199574	3.865640	0.0009	
	SLAMP	0.388358	0.140968	2.754943	0.0119	
Model 2- Stagflasyon	C	-0.376802	1.008495	-0.373628	0.7124	Rsç: 0.995684
	Log(S)	0.371397	0.239469	1.550916	0.1359	Ad.Rsç: 0.994656
	Log(H)	0.115734	0.043232	2.677034	0.0141	DW: 1.918562
	Log(GSYH)	-0.011544	0.340775	-0.033874	0.9733	
	Log(EMİS)	0.638448	0.207432	3.077873	0.0057	
	STAG	-0.123561	0.071883	-1.718925	0.1003	
Model 3- Slampflasyon ve Stagflasyon Bir Arada	C	0.520871	0.928563	0.560943	0.5811	Rsç: 0.996921
	Log(S)	-0.013420	0.247779	-0.054159	0.9573	Ad.Rsç: 0.995997
	Log(H)	0.109758	0.037478	2.928623	0.0083	DW: 2.172449
	Log(GSYH)	0.154090	0.300682	0.512467	0.6139	
	Log(EMİS)	0.817141	0.190286	4.294285	0.0004	
	SLAMP	0.378097	0.133406	2.834177	0.0103	
	STAG	-0.116292	0.062269	-1.867586	0.0765	
Model 4- Slampflasyon ve Stagflasyonun Olmaması Varsayımı Altında	C	-0.252358	1.049629	-0.240426	0.8122	Rsç: 0.995077
	Log(S)	0.505432	0.236263	2.139274	0.0438	Ad.Rsç: 0.994182
	Log(H)	0.126206	0.044662	2.825841	0.0098	DW: 1.854611
	Log(GSYH)	-0.107775	0.350760	-0.307260	0.7615	
	Log(EMİS)	0.584690	0.213977	2.732498	0.0122	

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr> ' den edinilen orijinal veriler e- views paket programında işlenmiştir.

Çalışma slampflasyonun teorik alt yapısına dayanarak, kurulan çoklu doğrusal modellerde bağımlı değişken olarak M_2 para arzını almaktadır. Böylece enflasyonun parasal kaynaklı olduğu apriori olarak kabul edilmektedir. Nitekim ekonometrik analiz sonuçları da çalışmanın teorik yapısını desteklemektedir. Tablo.5. de verilen çoklu doğrusal modellerin, tablo.6. olarak tablolaştırılması da mümkündür.

Tablo.6. incelendiğinde, stagflasyonlu yıllarda, sanayi üretimin para arzını %37 oranında, hizmetler sektörünün %11 oranında arttırdığı gözlemlenmektedir. İktisat teorisi açısından bu sonuç, para arzındaki rutin % 38 azalmayı makul olarak açıklamaktadır; zira sanayi ve hizmetler sektöründeki üretim artışı, paranın klasik teoriye uygun olarak ekonomide “dişlileri döndüren bir yağ gibi” kullanılmasını sağlayarak, üretim- para arzı dengesizliğine yol açmamaktadır. Gayri safı yurt içi hasılanın da para arzını azaltması sektörel büyümenin para arzındaki artışı massettiği biçiminde yorumlanabilmektedir. Emisyondaki artışın dolaşımdaki para miktarını % 64 arttırması, ekonomiye gerektiğinden daha fazla para aktarıldığını ifade etmektedir.

Tablo.6.' da slampflasyonlu yıllar analiz edildiğinde, dolaşımdaki paranın %66 gibi oldukça yüksek oranlı rutin bir artışa sahip olması olgunun parasal kaynaklı olduğuna dair kanıt olarak ele alınabilmektedir. Slampflasyonda sanayi üretiminin para arzını %10 hizmetler sektörü üretimin %12 arttırması, üretim para dengesizliğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilmektedir. Nitekim GSYH nın da

dolaşımdaki para miktarını arttırması, üretim- para dengesizliğinin ikinci göstergesi olarak ele alınabilmektedir. Slampflasyonun para arzını %77 arttırması da para arzındaki kontrolsüzün göstergesi olarak yorumlanabilmektedir.

Tablo.6.' da Türkiye Ekonomisi' nin 1996 ile 2022 arasındaki kronolojik gelişiminde hem stagflasyon hem de slampflasyonlu yılları da içerecek biçimde, dikkate alındığında slampflasyonun para arzını %38 arttırdığı, buna karşılık stagflasyonun para arzını %12 daralttığı gözlemlenmektedir. Bu sonuç, slampflasyonun para arzı kaynaklı olmasını desteklemektedir. Ayrıca sanayinin para arzını binde 1 oranında azaltırken, hizmetler sektörünün para arzını %11 oranında arttırması slampflasyonda olumlu etkisine rağmen, sanayi sektöründe üretimdeki artışın dolaşımdaki para miktarını massedemediği ciddi olumsuz etkiye sahip olduğu izlenimini vermektedir. Sanayideki üretim azalmasına karşın, üretici firmaların azalmasına rağmen, nakliye, aracı firmalar, lojistik, perakende satış, finansal ve bankacılık hizmetleri, sağlık, eğitim gibi alanlarda faaliyet gösteren firmaların ekonomide artış göstermesi para arzında ve dolayısıyla enflasyon artışında büyük rol oynamaktadır. Bu firmaların ekonomide meydana getirdiği canlılık ekonomide kalıcı, etkin ve verimli olmamaktadır.

GSYH'nin dolaşımdaki para miktarını %15 oranında arttırmasının nedeni de muhtemelen öncelikle hizmetler sektöründen (reel sektör) ve ayrıca emisyonadaki artıştan (parasal sektör) kaynaklanmaktadır.

Slampflasyondaki hükümet başarısızlığının göstergesi olarak da Tablo.6' da görüldüğü gibi emisyonun dolaşımdaki para miktarını %81 arttırması alınabilmektedir. Bir başka deyişle, hükümet 2020, 2021 ve 2022 yıllarında meydana gelen, azalan sanayideki üretimi desteklemek yerine, gereğinden fazla para basmakta ve slampflasyonun çözümünde öncelikle sıkı para politikası uygulaması gerekirken, aksine genişletici para politikası ile slampflasyonun etkisini ve kalıcılığını şiddetlendirmektedir.

Nihai olarak, Türkiye Ekonomisi için 1996- 2022 yılları arasındaki 27 yılın 8 yılında görülen stagflasyona karşılık, sadece üç yılda görülen slampflasyon karşılaştırıldığında, stagflasyonun ekonomide kısmen aşılabileceği tahmin edilen bir sorun olmasına rağmen, sıkı para politikası uygulanmadığı sürece, slampflasyonun aşılması zor, çok ciddi kalıcı sorunlara yol açabilecek literatürde bir olgu ve içinde yaşadığımız ekonomik hayatta ciddi ve kronik sonuçlara yol açan bir olay olarak varlığını devam ettirebileceği yönünde yorumlanabilmektedir.

Tablo.6. Ekonometrik Analiz Bulgularının Türkiye Ekonomisi' ne Uygulanmasının Sonuçları (M₂Para Arzı Bağımsız Değişken)

	Rutin değişme (sabit katsayı dikkate alınarak)	Sanayinin etkisi	Hizmetlerin Etkisi	GSYH'nin etkisi	Emisyonun Etkisi	Slampflasyonun Etkisi	Stagflasyonun Etkisi
Stagflasyonlu Yıllar	% 38 azalma	% 37 artış	% 11 artış	% 0,1 azaltma	% 64 artış	-	% 12 azaltma

(2003, 2007, 2010, 2011, 2013, 2014)							
Slampflasyonlu Yıllar (2020, 2021, 2022)	%66 artış	%10 artış	%12 artış	% 0,7 artış	% 77 artış	% 39 artış	-
Stagflasyon ve Slampflasyonun Eş Anlı Etkisi (1996- 2022)	% 52 artış	% 0,1 azaltma	%11 artış	% 15 artış	% 81 artış	% 38 artış	% 12 azaltma

Kaynak: Tablo.5.' de gerçekleştirilen ekonometrik analiz sonucu elde edilen bulguların veri yıllardaki rutin, sektörel, stagflasyon ve slampflasyon durumlarındaki para arzı üzerindeki etkilerini göstermek için tarafımızdan sadeleştirilip, özetlenmiştir.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli ve anlamlı artış olarak kısaca tarif edilen enflasyon, gerek durgunluk (stagnation), gerekse ekonomide ciddi bir sarsılma-çöküş (slump) ile meydana geldiğinde stagflasyon ve slampflasyon olarak isimlendirilen iki olguyu ortaya çıkarmaktadır.

Stagflasyonda özellikle maliyetteki artışlardan doğan enflasyonun, dolaylı ve zincirleme etki ile üretimi azaltması söz konusu iken, slampflasyonda doğrudan üretimde meydana gelen azalmaya karşılık yüksek oranlı enflasyon meydana gelmektedir. Stagflasyonun çıkış noktası ekonominin arz cephesi iken, slampflasyonun çıkış noktası eş anlı olarak hem arz hem talep cephesidir.

Stagflasyonla mücadele, üretimdeki artışla tolere edilebilirken, slampflasyonda yüksek oranlı enflasyonu düşürecek oranda ve hızda üretim artışı sağlanamamaktadır. Ayrıca ekonomide M_2 para arzı, çarkların dönmesini sağlayan bir tür “yağ” fonksiyonu görmektedir. Piyasada dolaşan para miktarı, arz ile talep arasındaki ilişkinin bir göstergesi olarak ele alınabilmektedir.

Türkiye ekonomisi 1996- 2022 yılları arasında GSYH, tarım, sanayi ve hizmetler sektörü üretimi açısından incelendiğinde (grafik 1.), tarım sektöründe büyüme oranının ortalama %3,67, sanayi sektörü büyüme oranı %5.33 ve hizmetler sektörünün büyüme oranı %4.69 olarak gözlemlenmektedir. Tüketici fiyat indekslerine göre belirlenen enflasyon oranının gelişimi gözlemlendiğinde (grafik 2) 1996- 2022 yılları arasında enflasyon oranı ortalama %28 olup, tek haneli enflasyonlu yıllar 27 toplam gözlem yılının yalnızca 11 tanesi iken 16 tanesi iki haneli yıllar olarak gözlemlenmektedir.

Ham veri analizlerinde sektörler ve enflasyon oranları birlikte dikkate alınarak (grafik 1 ve grafik 2) 1996- 2022 yılları 27 gözlem yılı incelendiğinde 2003, 2004, 2006, 2007, 2010, 2011, 2013 ve 2014 yılları olarak toplam sekiz yılı stagflasyon yaşanan yıllar, 2020, 2021 ve 2022 yılları da toplam üç yılı slampflasyon yaşanan yıllar olarak kabul edilebilmektedir.

Yapılan ekonometrik analiz sonucunda, değişkenlerde birim kökün varlığı yani serilerin durağan olmaması, makro ekonomik değişkenlerde ani iniş çıkışların olduğu ve istikrarlı bir yapının mevcut olmadığına dair ilk edinilen sonuçtur.

Johansen eş bütünleşme testleri ile (Tablo 3.) tarım ve hizmetler sektörü, sanayi ve hizmetler sektörü, emisyon ve M_2 para arzı, M_2 para arzı ve yurt içi kredi, Tarım ve GSYH, emisyon ve GSYH, sanayi ve GSYH, yurt içi kredi ve GSYH olarak ikili değişkenler arasında eş bütünleşmenin varlığı gözlemlenmektedir. Bir başka deyişle söz konusu bu ikili değişkenler, kısa dönemde birlikte hareket etmekte; aralarında etki- tepki meydana gelmektedir.

Johansen eş bütünleşme testleri sonucu elde edilen, ikili değişkenler arası etki- tepki etkileşimi neden- sonuç bağlamında, Granger Nedensellik testleri bağlamında nedenselliklerin varlığının ve yönün araştırılmasında (grafik 3.), sanayi sektöründen hizmetler sektörüne, emisyonundan GSYH hasılaya olmak üzere tek yönlü bir nedenselliğin, emisyon ve M_2 para arzı arasında da çift yönlü nedenselliğin olduğu sonuçları elde edilmektedir.

Bir başka deyişle sanayi sektörü, hizmetler sektörünü geliştirici ve ivme sağlayıcı rol oynamaktadır. Fakat, sanayi sektöründeki bu ivme kazandırıcı etki, GSYH'yi etkilememektedir. Aksine GSYH artışı ancak emisyon nedeniyle elde edilmektedir. Emisyon ve M_2 para arzı da çift yönlü olarak yani emisyon para arzını, para arzı sirkülasyonla emisyonu arttırmaktadır. Bu noktada, emisyonun tek yönlü olarak GSYH'yi arttırmasına rağmen, M_2 para arzının GSYH'yi etkilememesi, dolaşımdaki paranın üretimi desteklemeyerek, iddihara veya ekonomik açıdan verimsiz alanlara (gayri menkul alım satımı, spekülatif amaçlı dövize veya altına yatırım gibi veya emisyonla artışı sağlanan para arzının üretimden çok ekonomik – politik yozlaşmaya neden olabilecek rantiyer gruplara aktarılması söz konusu olabilir) kaydığı sonucuna varılabilmektedir. Bu da elbette potansiyel stagflasyon ve slampflasyon sorunlarının çözümlenmesinde ciddi bir engel olarak yorumlanabilmektedir.

Stagflasyon ve slampflasyonun tespiti için kurulan ekonometrik modellerde para arzının bağımsız değişken olarak alınmasının en önemli nedeni, test sonuçlarının para arzının önemine işaret etmesinin yanı sıra slampflasyon ve stagflasyon sorunlarının ortak noktasının enflasyon olması dolayısıyladır. Nitekim modellerin sonuçları incelendiğinde (tablo 5.), Türkiye Ekonomisi'nde dolaşımdaki para miktarını sanayi ve hizmetler sektörünü, emisyon ve GSYH'yi etkilediği gözlemlenmektedir.

Tablo 6 tek tek bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni etkilemesine göre incelendiğinde aşağıdaki öznel sonuçlara ulaşılabilmektedir:

Stagflasyonlu yıllarda M_2 para arzını %12 azaltırken GSYH da %0,1 azaltması ekonomideki daralmayı, slampflasyonlu yıllarda M_2 para arzını %39 oranında arttırırken, GSYH da % 0,7 genişleme meydana getirmektedir. Bir başka deyişle stagflasyon ve slampflasyonlu yıllarda üretimin (GSYH) para arzı üzerindeki ters yönlü bir etki meydana getirmektedir. Stagflasyonlu yıllarda sanayi üretimi para arzı üzerinde %37 oranında artış yönünde etkili iken, slampflasyonlu yıllarda sanayi üretiminin para arzı üzerindeki etkisi %10 artış yönünde etkili olmaktadır. Bu durum sanayi üretiminin para sirkülasyonunu arttırdığı biçiminde yorumlanabilmektedir. Bir başka deyişle sanayi üretiminin para arzı üzerindeki etkisi ne kadar büyük olursa, para arzının enflasyonu oluşturma kapasitesi de o denli azalmaktadır. Nitekim

slampflasyonlu yıllarda sanayi üretiminin para arzı üzerindeki etkisinin daha az, %10 olması para arzının enflasyona yol açma kapasitesinin artmasına neden olabilmektedir. Hizmetler sektörü %11 ile stagflasyonlu ve slampflasyonlu yıllarda para arzı üzerinde birbirine çok yakın oranda ve aynı yönde, arttırma yönünde etkili olmaktadır. Stagflasyonlu yıllarda emisyon para arzını %63 artarken, slampflasyonlu yıllarda %77 artmaktadır. Bu durum stagflasyon ve slampflasyonun parasal bir olgu olduğu yönünde başka destekleyici işaret olarak yorumlanabilmektedir.

Stagflasyon ve slampflasyonun beraberce el alındığı tüm gözlem yılları bir bütün olarak incelendiğinde aşağıdaki genel sonuca ulaşılabilmektedir: para arzında rutin %52'lik artışa karşılık, slampflasyonun para arzı üzerindeki etkisi %38 artış, stagflasyonun para arzı üzerindeki etkisi %12 azalış, emisyonun para arzı üzerindeki etkisi %81 artış, sanayi üretiminin para arzı üzerindeki etkisi %0,1 azalış ve hizmetler sektörünün para arzı üzerindeki etkisi %15 artış yönünde gerçekleşmektedir. Bu genel sonuç Türkiye Ekonomisi açısından incelendiğinde, 1996 ile 2022 yılları arasında ülkemizde yaşanan slampflasyon sorununun para arzı üzerinde çok ciddi etki yaptığı sonucuna varılmaktadır. Slamflasyonun özellikle %81 emisyon artışı ile enflasyonu tetiklediği ve sanayi sektörünün slampflasyonun çözümünde etkili (%0,1 azalma) olamadığı sonucu da gözlemlenmektedir. Bir başka deyişle slampflasyonda emisyonun kontrolsüz kullanımı çok ciddi kronik ve kalıcı sonuçları ortaya çıkarabilmektedir. Bu noktada yapılan hatalar politika yapıcı tarafından fark edilip, kamu kaynaklarının kullanım ve aktarımında uygulanmak üzere Tasarruf Tedbirleri Genelgesi (Resmi Gazete, 2024) yayınlanmıştır. Fakat söz konusu bu genelge kamu kuruluşlarını içermekte olup, para basımı- emisyondaki kontrolsüzlüğe çare olamamaktadır. Bu nokta da parasal otoritenin (Merkez Bankası'nın) da emisyon konusunda hassasiyet göstermesi ve emisyon artışında ülkenin GSYH'sindeki artışı dikkate alması gerekmektedir. Nitekim raporlar incelendiğinde para arzındaki artışın 2023 ve 2024 yıllarında dahi %60 ve %70'lerde seyrediyor olması söz konusu tasarruf tedbirleri genelgesinin işlevselliğini engelleyebilmektedir.⁴

Teorik ve uygulamada, olarak ister stagflasyon ister slampflasyon olsun, ekonomide yaşanan sorunların temeli para ile reel üretim piyasası arasındaki dengesizlikler nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Reel üretim piyasasının ağır ve düşük oranlarda artış sağlanması karşısında para piyasasındaki hızlı ve yüksek oranlı artışlar, kapitalist sistemde, literatüre dayanan bilgi ile "başarısız" üreticilerin/ firmaların piyasadandan silinmesine ve başarılı olanların piyasada varlıklarını devam ettirmesini sağladığı yönünde yorumlanabilmektedir. Fakat, aksi yönde de yorumlanabilmesi mümkündür; piyasada verimsiz olan firma veya rantıye grupların varlığını ve etkisini arttırması da söz konusu olabilmektedir. Analizlerimizde hangi olasılığın gerçekleştiğine dair bulgularımız mevcut değildir; bu olasılıkların içeriği ile ilgili olarak farklı bir çalışma yapılması uygun olmaktadır.

⁴ <https://www.sbb.gov.tr/turkiye-ekonomisinde-haftalik-gelismeler-ve-genel-gorunum-05072024/>,
https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2024/05/ekonomikgosterge23052024_yeniversiyon.pdf.

Ayrıca, genç ve eğitimli nüfusa, dört mevsimin yaşandığı doğal üretim şartlarına ve sınırsız sayılabilecek doğal kaynaklara sahip olan Türkiye Ekonomisi'nin gelişmiş ülke standartlarına ulaşmasa da ülkemizin menfaati, birlik- bütünlük içerisinde baki kalması adına, küresel krizlerin etkilerinden emsal ülkeler kadar ciddi yaralar almayacağı yönünde iyimser bir bakış açısına sahip olmak gerekmektedir. Fakat kabul etmek gerekir ki, muhtemel en önemli sorun, politika yapıcıların ekonomik kararları, liyakat sahibi olan akademik ve bürokratik kurum ve kuruluşların görüşlerini almadan, ekonomik sonuçlarını öngörmeden aksine politik gerekçelerle (milletvekili gibi genel seçimler veya yerel seçimler dolayısıyla gayri ekonomik gerekçelerle verimsiz alanlara para aktarımının gerçekleştirilmesi gibi), ekonomik etkinlik ve verimlilikten uzak kalarak, almasından doğmaktadır. Bu durumun ancak kısa vadede etkili olabileceği, uzun vadede Türkiye Ekonomisi'nin yeni duruma uyum sağlayarak sıkıntılı dönemleri atlatabileceği yönünde pozitif düşünmekte ülke menfaati açısından fayda vardır. Bu aşamada akademik camiaya büyük bir sorumluluk düşmektedir; ülke politikasının ekonomide etkinlik ve verimliliğin sağlanması açısından çalışmalarını devam ettirmesi ve yine bu çalışmalarını sadece akademik camiada adeta saklı tutmak yerine, politika yapıcıların ekonomik kararları, ekonomik gerekçelerle doğru ve sağlıklı olabilmesini sağlamak ve mevcut sorunları çözmeye yardımcı olacak şekilde, politika yapıcıları proje, rapor vs. gibi sonuç içerikli yönlendirmeleri de muhtemelen çok önemli adımlar olarak sayılabilecektir.

Ek.1. Birim Kök- Dickey Fuller Test Sonuçları

Değişken	Düzeyde ve 1 derece farklılık durumu	Sabit terimli, Trend ve sabit terimli durumlar	t istatistiği	Kritik değerler	Birim Kök Var/Yok (%1, %5, %10)
logGSYH	Düzeyde	Sabit terimli	-3.437200	1% level -3.711457 5% level -2.981038 10% level -2.629906	5% yok 10% yok
		Sabit terimli ve trendli	-4.468076	1% level -4.356068 5% level -3.595026 10% level -3.233456	5% yok 10% yok
	1 derece farklılık	Sabit terimli	-1.378052	1% level -3.724070 5% level -2.986225 10% level -2.632604	Var Var Var
		Sabit terimli ve trendli	0.692503	1% level -4.374307 5% level -3.603202 10% level -3.238054	Var Var Var

logT	Düzeyde	Sabit terimli	-1.777476	1% level -3.711457 5% level -2.981038 10% level -2.629906	Var Var Var
		Sabit terimli ve trendli	-3.228663	1% level -4.356068 5% level -3.595026 10% level -3.233456	Var Var Var
	1 derece farklılık	Sabit terimli	-2.520180	1% level -3.724070 5% level -2.986225 10% level -2.632604	Var Var Var
		Sabit terimli ve trendli	-1.920922	1% level -4.374307 5% level -3.603202 10% level -3.238054	Var Var Var
logS	Düzeyde	Sabit terimli	-1.733854	1% level -3.711457 5% level -2.981038 10% level -2.629906	Var Var Var
		Sabit terimli ve trendli	-2.898197	1% level -4.356068 5% level -3.595026 10% level -3.233456	Var Var Var
	1 derece farklılık	Sabit terimli	-2.044419	1% level -3.724070 5% level -2.986225 10% level -2.632604	Var Var Var
		Sabit terimli ve trendli	-1.253098	1% level -4.374307 5% level -3.603202 10% level -3.238054	Var Var Var
logH	Düzeyde	Sabit terimli	-1.364364	1% level -3.711457 5% level -2.981038 10% level -2.629906	Var Var Var

Sara Onur

		Sabit terimli ve trendli	-2.003506	1% level -4.356068 5% level -3.595026 10% level -3.233456	Var Var Var
	1 derece farklılık	Sabit terimli	-5.038407	1% level -3.714070 5% level -2.986225 10% level -2.632604	1% level yok 5% level yok 10% level yok
		Sabit terimli ve trendli	-5.030959	1% level -4.374607 5% level -3.603202 10% level -3.238054	1% level yok 5% level yok 10% level yok
logEMİS	Düzeyde	Sabit terimli	-6.614653	1% level -3.711457 5% level -2.981038 10% level -2.629906	1% level yok 5% level yok 10% level yok
		Sabit terimli ve trendli	-5.249476	1% level -4.356068 5% level -3.595026 10% level -3.233456	1% level yok 5% level yok 10% level yok
	1 derece farklılık	Sabit terimli	-2.401920	1% level -3.724070 5% level -2.986225 10% level -2.632604	Var Var Var
		Sabit terimli ve trendli	-1.843432	1% level -4.374307 5% level -3.603202 10% level -3.238054	Var Var Var
logM2PARA	Düzeyde	Sabit terimli	-3.816819	1% level -3.711457 5% level -2.981038 10% level -2.629906	5% level yok 10% level yok
		Sabit terimli ve trendli	-4.757246	1% level -4.356068 5% level -3.595026 10% level -3.233456	1% level yok 5% level yok 10% level yok

	1 derece farklılık	Sabit terimli	-2.118160	1% level -3.724070 5% level -2.986225 10% level -2.632604	Var Var Var
		Sabit terimli ve trendli	-1.371993	1% level -4.374307 5% level -3.603202 10% level -3.238054	Var Var Var
logYKREDI	Düzeyde	Sabit terimli ve trendli	-3.218051	1% level -3.711457 5% level -2.981038 10% level -2.629906	Var Var Var
		Sabit terimli	-3.633665	1% level -4.356068 5% level -3.595026 10% level -3.233456	%10 Level Yok Var
	1 derece farklılık	Sabit terimli ve trendli	-4.009295	1% level -3.724070 5% level -2.986225 10% level -2.632604	1% level yok 5% level yok 10% level yok
		Sabit terimli ve trendli	-3.503101	1% level -4.374307 5% level -3.603202 10% level -3.238054	10% level 5% level yok Var

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr> ' den edinilen orijinal veriler e- views paket programında işlenmiştir. Değişken açıklamaları: logGSYH, logaritması alınmış gayri safi yurt içi hasıla, LogT, logaritması alınmış tarım sektörü üretimi, logS, logaritması alınmış sanayi sektörü üretimi, LogH logaritması alınmış hizmetler sektörü üretimi, logemi, logaritması alınmış emisyon miktarı, logM₂para, logaritması alınmış M₂ para arzı, logYkredi, logaritması alınmış yurt içi kredi hacmidir.

Kaynakça

- Atukeren E. (2011), Granger-Nedensellik Sınamalarına Yeni Yaklaşımlar, Atatürk Ü., İİBF Dergisi, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 137- 153.
- Back Matter of Meeting (1976), "Money Whence It Came, Where It Went", The American Economic Review, 66(2), i- xv.
- Birner J. (2021), "F.A. Hayek's Economics, A neglected Part of His Work", 31st Annual Conference of Società Italiana di Scienza Politica, 14(16), 212- 243.
- Boguszewski P., Radzai R. (1990), "Inflation and Equilibrium (Methodological Aspects)", Eastern European Economics, Spring, 28(3), 48- 69.

- Chase R. X. (1976), "The Failure of American Keynesianism", *Challenge*, March- April, 19(1), 30- 83.
- Gittens J.A. (1978), "The Control of Inflation In A Small, Underdeveloped Open Economy – The Barbadian Experience", *The American Economist*, Spring, Vol., 22(1), 60-65.
- Feiwel G.R. (1980), "Macroeconomic Theorizing and The Instability of Post-Keynesian Capitalism", *Journal of Economic Issues*, 14(2), 525- 538.
- Frank A. G. (1981/1982), "After Reaganomics and Thatcherism, What? From Keynesian Demand Management via Supply-Side Economics to Corporate State Planning and 1984", *Contemporary Marxism*, 4(1), 18- 28.
- Frank A. G. (1980), "World System In Crisis", *Contemporary Marxism, The European Workers' Movement*, Winter, 2(1), 8- 18.
- Freymond J. (1975), "An Atlanticist or European Europe? ", *The World Today*, The Royal Institute of International Affairs, Chatham House, May, 31(5), 214-243.
- Friedman M. (1977), "Inflation and Unemployment", *Journal of Political Economy*, 85(3), June, 451- 472.
- Greene W.H. (2012), *Econometric Analysis*, Pearson Education, Prentice Hall, Seventh Edition, England, 1- 1239.
- Harunoğulları M., Ayhan G. (2023), "Rusya-Ukrayna Krizinin Dünya Gıda Güvenliğine Etkileri", *Coğrafi Bilimelr Dergisi*, 21(2), 525- 556.
- Hawkins A. (1975), "Full Employment to Meet America' s Needs", *Challenge*, november-December, 18(5), 20- 28.
- Healey N. M, (1991), "Prospects for Economic Reform in USSR", *Economic and Political Weekly*, Oct., 12(26), 2346- 2347.
- Heinsohn G., Steiger O. (1997), "Inflation and Witchcraft or The Birth of Political Economy: The Case of Jean Bodin Reconsidered", 42nd International Atlantic Economic Conference Washington, Extended Version Semptember, 1- 62.
- Hermens F.A. (1983), "...And Now The Future", *Review of Social Economy*, December, 41(3), 330- 355.
- Johansen, S. (1988), "Statistical Analysis of Conintegration Vectors", *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12(2-3), 231- 254.
- Kull D.C. (1975), *Inflation and Financial management (Interaction of Federal and State Programs)*, *Public Administration Review*, Sep.- Oct., 35(5), 524- 527.
- Külahlıoğlu, S. (2021), "Göç Kavramı ve Suriye Göçünün Sosyo- Kültürel ve Ekonomik Yansımaları", *International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(46), 2276- 2283).
- Lipton M. (1980), "Brandt: Whose Common Interest?", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Spring, 56(2), 317- 327.
- Means G.C. (1975), "Remarks upon Receipt of The Veblen- Commons Award", *Journal of Economic Issues*, Jun, ,9(2), 149- 157.
- Minsky H.P., Ferri P. (1984), "Prices, Employment, and Profits", *Journal of Post Keynesian Economics*, Summer, Summer, 6(4), 489- 499.
- Parkin M. (1974), "Inflation: Causes, Effects and Cures", *Economic Papers*, E1, March, 45(1), 17- 25

- Resmi Gazete (2024), Cumhurbaşkanlığından Tasarruf Tedbirleri Genelgesi, sayı: 32549, 17 Mayıs, 1-8.
- Rima I.H. (1984), "Involuntary Unemployment and The Respecified labor Supply Curve", *Journal of Post Keynesian Economics*, Summer, 6(4), 540- 550.
- Sen S.R. (1993), "Stagflation, Unemployment and Oligopoly", *Economic and Political Weekly*, Aug, 28(32), 1649 – 1651.
- Seton F. (1983), "A "Phillipsoid" Wage- Pusn Flastion: "In-," "Stag-," or "Slump-“ “, *Journal of Post Keynesian Economics*, Spring, 5(3), 440- 453.
- Sivado A. (2019), "The Ontology of Sir William Petty' s Political Arithmetic", 29(5), 1003-1026.
- Sojak S. (2022), "Pawel Ciompa' s Econometric Theory of Bookkeeping", *Accounting History*, 27(3), 370- 392.
- Stein J.L. (1979), "The Acceleration of Inflation", *Journal of Post Keynesian Economics*, Autumn, 2(1), Autumn, 26- 42.
- Strange S. (1981), "Reactions to Brandt Popular Acclaim and Academic Attack", *International Studies Quarterly*, Symposium In Honor of Hans J. Morgenthau, Jun, 25(2), 328- 342.
- Street L. (1977), "The International Frontier and Techonogical Progress In Latin America", *Latin American Research Review*, 12(3), 25- 56.
- Triffin R. (1975), "The Threat To The World Economic Order", *The World Today*, Aug, 31(8), 326- 337.
- Toyo E. (1987), "Recovery From Economic Decline: Lessons For A Developing Economy" *Afrique et Développement*, Reflections On Structural Adjustment, 12(3), 5- 50.
- Weintraub S. (1975), "The Keynesian Light That Failed", *Nebraska Journal of Economics and Business*, Autumn, 14(4), 3-20.
- Weintraub S. (1976), "Revision and Recantation In Hicksian Economics: A review Article", *Journal of Economic Issues*, September, 10(3), 618- 627.
- Weintraub S. (1978), "Worldwide Inflation", *Journal of Economic*, Sempember,12(3), 746-754.
- Yergin D. (2003), *Petrol- Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*, Çev. Kamuran Tuncay, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yue C. S. (1975), "World Inflation and Recession and Their Impact On The Singapore Economy", *Southeast Asian Affairs*, 12(2), 160- 170.
- Zannoni D.C., McKenna E.J., (1981), "A test of The Monetarist "Puzzle"", *Journal of Post Keynesian Economics*, Summer, 2(4), 25-35.

Raporlar:

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2024), Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Türkiye Ekonomisinde Haftalık Gelişmeler ve Genel Görünüm, <https://www.sbb.gov.tr/turkiye-ekonomisinde-haftalik-gelistmeler-ve-genel-gorunum-05072024/>,
- Hazine ve Maliye Bakanlığı (2024), Ekonomik Göstergeler, Mayıs, Ankara, https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2024/05/ekonomikgosterge23052024_yeni-versiyon.pdf